

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ' ΤΕΥΧΟΣ 75^ο ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2021

Το Ξηροκάμπι
Περίοδος Α΄ 1966-1977

Η ΦΑΡΙΣ
Περίοδος Β΄ 1979-1981
Περίοδος Γ΄ 1992-2001
Περίοδος Δ΄ 2002-

ΙΔΡΥΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΦΑΡΙΔΟΣ

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΣΤΙΚΗ ΜΗ ΚΕΡΔΟΣΚΟΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΞΗΡΟΚΑΜΠΙΟΥ ΔΗΜΟΥ ΣΠΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΧΩΡΩΝ με το διακριτικό τίτλο «ΕΡΑΣΙΝΟΣ Α.ΜΗ.Κ.Ε.», που εδρεύει στο Ξηροκάμπι και εκπροσωπείται νόμιμα.

ΑΦΜ: 996871802, ΔΟΥ: ΣΠΑΡΤΗΣ

Συντακτική επιτροπή: Γεώργ. Θ. Καλκάνης, Θεόδ. Σ. Κατσουλάκος, Παναγ. Η. Κομνηνός, Ιωάννης Παν. Κονίδης

Επιμελητής έκδοσης: Θεόδ. Σ. Κατσουλάκος, Συρακουσών 101, Αθήνα, τηλ. 210 2515864

Όλα τα τεύχη / φύλλα έχουν αναρτηθεί ψηφιοποιημένα στους διαδικτυακούς τόπους: <http://efaris.gr> και <http://micro-kosmos.uoa.gr> (→ η Φάρις)

Τα άρθρα προς δημοσίευση να αποστέλλονται στην ηλεκτρονική διεύθυνση: dthkats@gmail.com

Περιεχόμενα :

Καλομοίρας Κουτσουμπού - Κονίδη, Από το θέρο ως τις ελιές δεν απολείπουν οι δουλειές ..3	
Μιχάλη Β. Σόβολου, Η εκδίκαση εθνικών κτημάτων στους Αρκασάδες και τη Μούσγα, 1841-1843. Και μια ιστορία για τον Θεοδωράκη Λάσκαρη από την Κουμουστά	5
Εκ της Φάριδος, Παναγιώτη Η. Κομνηνού, Το ρολόι της εκκλησίας χτύπησε μεσάνυχτα	15
Εκ της Φάριδος, Δύο επιστολές από το Αλβανικό Μέτωπο	16
Γεωργίου Θεοφ. Καλκάνη, Άδειοι οι Πύργοι της Βαρδούνιας	18
Βασίλη Η. Χριστόπουλου, Παλιές θύμησες (II)	21
Χαρίλαου Ν. Σταρόγιαννη, Ο πύργος του Λιακάκου στα Λιακαίικα	22
Παναγιώτη Γ. Λαμπρινού, Ο καιρός στα χωριά μας	23
Άννας Ιππιώτου - Μαστακούρη, Τα λαλάγια	24
Ποταμίτη, Ο Τράκερας	25
Τάσου Κων. Φραγκή, Οι παλιές γειτονιές μας (οι νοσταλγικοί μικρόκοσμοι, οι ρούγες, οι σεμπριές)	26
Εκ της Φάριδος, Υπέρ Πατρίδος	28
Παναγιώτη Δ. Χριστοφιλάκου, Ιταλοί «φιλοξενούμενοι» στ' Ανώγεια	29
Σταύρου Η. Χαντζάκου, Χώμα να πιάνεις, μάλαμα να γίνεται.	29
Συνδρομές	29
Κωστή Γ. Σακελλαριάδη, Αναφορά στην Αναστασία Δημητρίου Σακελλαριάδη	30
Βιβής Ξ. Κωτισιοπούλου, Τα νέα μας	32

Εξώφυλλο: Αυλόπορτα (1929) στα Φεγγαράικα στο Ξηροκάμπι (φωτ. Ιωάννη Γ. Παρηγόρη)

Καλομοίρας Κουτσουμπού - Κονίδη
Από το θέρο ως τις ελιές δεν απολείπουν οι δουλειές

Αφιερωμένο στη γενιά των εβδομήντα ετών και άνω

Η σοφία του λαού αποκρυσταλλώνεται σ' αυτήν την παροιμία μετά από παρατήρηση και βίωμα χρόνων και χρόνων. Τότε που η ζωή και η ανάπτυξη κυλούσαν αργά. Ωσπου ξαφνικά τα πράγματα άρχισαν να αλλάζουν τόσο γρήγορα κι εμείς να τρέχουμε ξωπίσω τους και να μην φτάνουμε.

Θέρος. Θέρισμα ή θερισμός. Ιούνιος, ο Θεριστής. Καλοκαίρι και η θεά Δήμητρα αόρατη, καθισμένη στον χρυσαφένιο θρόνο της, απολαμβάνει ό,τι δίδαξε.

Πρωί πρωί οι θεριστάδες με τα δρεπάνια στους ώμους απλώνονται στα χωράφια. Λίγη γης έχει ξεμείνει άσπαρτη. Τα ώριμα στάχυα των δημητριακών βάρυναν. Σιτάρι, κριθάρι, σίκαλη, βρόμη, η βάση της διατροφής των λαών της Δύσης. Αυθόρμητος καταμερισμός εργασίας, χωρίς γνώσεις οικονομικών. Άλλοι θερίζουν και άλλοι μαζεύουν τα πεσμένα στάχυα και τα δένουν δεμάτια. Μια μεσημεριανή μικρή ανάπαυλα στον ίσκιο της φιλόξενης ελιάς ή συκιάς στην άκρη του χωραφιού για να γείρει λίγο ο ήλιος, ο βασιλιάς της εποχής, και ο θερισμός συνεχίζεται μέχρι τολιοβασίλεμα. Τα χωράφια πήραν άλλη όψη. Τα δεμάτια στέκονται όρθια ανάμεσα στις καλαμιές. Μας θυμίζουν κάτι από τη Βίβλο. Θα φορτωθούν στα κάρα ή στα ζώα λίγα λίγα για να μεταφερθούν στο αλώνι ή θεμονοστάσι, για να υψώσει κάθε νοικοκύρης τη δική του ξανθομαλλούσα θημονιά.

Κι αφού θεριστούν όλα τα σπαρτά, καταφθάνει ο αλωνάρης. Ο περίεργος κυκλικός χορός των αλόγων στο αλώνι και ο αλωνιστής με τη βουκέντρα του να καθοδηγεί φιλικά και οι σπόροι να αποχωρίζονται από τα στάχυα. Κι, όταν τα ζώα αποσύρονται, όλοι της οικογένειας να τρέχουν να λυχνίσουν στο ελαφρύ φύσημα του αέρα για να χωριστεί ο σπόρος από το άχυρο και να πάει κάθε προϊόν στη θέση του. Είναι εικόνες βουκολικές αλλά και λυρικές που χαράχτηκαν στη μνήμη μας και ύστερα στη ζωγραφική, στην ποίηση, στην πεζογραφία.

Μπαίνουμε όμως αργά στη μηχανοκίνητη εποχή. Ήρθε η μέρα που τα άλογα τα αντικατέστησε η αλωνιστική μηχανή και λίγο αργότερα έφτασε και η θεριζοαλωνιστική στα πεδινά κυρίως χωράφια, ώσπου άλλαξαν και οι καλλιέργειες, λιγόστεψαν τα εργατικά χέρια, σταμάτησε η καλλιέργεια των δημητριακών και πάμε για άλλα...

Το καλοκαίρι προχωράει. Οι γεωργοί περιποιούνται τα κηπευτικά και τα μπουστάνια, άλλοι για τις ανάγκες του σπιτιού και άλλοι για το εμπόριο. Στο παζάρι του Ξηροκαμπίου για χρόνια πωλούνταν λογής λογής ντόπια φρέσκα λαχανικά και φρούτα. Τα μεγάλα ζώα και τα αρνοκάτσικα, όσα δεν είχαν φύγει για το βουνό, απλωμένα στα θερισμένα χωράφια, αξιοποιούν τις καλαμιές και τα χορτάρια και έτσι λιγοστεύει ο κίνδυνος πυρκαγιάς.

Οι νοικοκυρές, συνεργαζόμενες, πρέπει να παρασκευάσουν τα ζυμαρικά. Χυλοπίτες μακριές και κοντές, τραχανάς ξινός και γλυκός για το σπίτι, τον πελτέ από τις ώριμες ντομάτες. Ο χειμώνας που έρχεται είναι μακρύς. Τα αυτοσυντήρητα τότε σπιτικά χρειαζόνταν προμήθειες.

Κι αφού τζιτζικας ελάλησε, άσπρη ρώγα γυάλισε, αρχίζουν να ωριμάζουν τα συκοστάφυλα. Αλλά και τα αραποσίτια παίρνουν σειρά. Φρέσκα, γίνονται ψητά, θαυμάσιο έδεσμα και, εντελώς ώριμα, σπουδαία ζωοτροφή, που θα αποθηκευτεί, αφού αποχωριστεί από το λουμπούσι. Τα μελιστάλακτα σύκα μεγάλος πειρασμός. Περνώντας δίπλα από τη συκιά, απλώνεις το χέρι και τα απολαμβάνεις. Ακολουθεί η παρασκευή των τσαπελόσυκων και της κουβάρας αλλά και η αποξήρανση κάποιων ποσοτήτων προς πώληση για την ενίσχυση του οικογενειακού προϋπολογισμού, καθώς και η αποθήκευση ξερών σύκων για τα ζώα.

Και να σου ο Διόνυσος, κισσοστεφανωμένος, παραπατώντας και τραγουδώντας, καταφτάνει για τον τρύγο. Πολλοί νοικοκυραίοι έχουν αμπέλι για τις ανάγκες του σπιτιού. Σωστά θέρος, τρύγος, πόλεμος αλλά και πανηγύρι. Κάμποσες μέρες χρειαζόνταν για τον τρύγο, το πάτημα των σταφυλιών, την αποθήκευση του μούστου στο θερμισμένο καθαρό βαγένι, την Παρασκευή της μουσταλευριάς, των σουτζουκιών και του πετιμεζιού. Κάμποσοι, στα ορεινά χωριά κυρίως, αποθηκεύουν τα τσίπουρα για να στήσουν λίγο αργότερα τα ρακοκάζανα.

Κι αφού τούτο το τρελό πανηγύρι του Διονύσου τελειώνει, καιρός είναι να μαζευτούν τα ξύλα για το τζάκι και τη σόμπα. Σιγά σιγά μαζεύονται και από τους κήπους τα πολύτιμα ξερά κολοκύθια, τα ξερά φασόλια και να συντροφεύουν στην αποθήκη τις πλεξούδες των κρεμμυδιών, που έχουν λάβει θέση από τα μέσα του καλοκαιριού.

Κι ενώ ο μούστος βράζει στο κατώι, τα κοπάδια κατεβαίνουν από τα βουνά, εμφανίζονται τα πρώτα σύννεφα. Πρωτοβρόχια! Οι γεωργοί ελέγχουν τα αλέτρια, τις σβάρνες, ετοιμάζουν τους σπόρους, γιατί «Οκτώβρη και δεν έσπειρες, οκτώ σακιά δε γέμισες».

Ο αένανος κύκλος αρχίζει πάλι με το όργωμα και η σπορά. Μόνο που τη θέση της Δήμητρας έχει πάρει ο Σταυρός και αλλού η Μεσοσπορίπισσα (21 Νοέμβρη), όπου ευλογούνται οι σπόροι. Κι αφού αυτοί μπουνε στην αγκαλιά της γης, σιγά σιγά «βγαίνουν» οι γεωργοί για τις ελιές. Στην αρχή θα μαζευτούν τα σύγυρα και οι αργές και στη συνέχεια κανονικό ελαιομάζεμα. Η καλλιέργεια της ελιάς και ο τρόπος συλλογής έχουν αλλάξει αρκετά από τότε. Σήμερα πολύ μεγαλύτερες ποσότητες ελαιοκάρπου μαζεύονται σε μικρότερο χρονικό διάστημα. Αλλά και ο τρόπος έκθλιψης έχει αλλάξει. Έτσι είναι η ζωή. Τα πάντα ρει.

Όμως κάθε γενιά που φεύγει κουβαλά στην ψυχή της, στις αισθήσεις της, στο είναι της ό,τι έζησε. Η μυρωδιά του νιόκοπου καρπουζιού, του φρεσκοργωμένου χωραφιού, οι αυλακιές που γυαλίζουν, η μυρωδιά του μούστου, του φρέσκου λαδιού από το λιοτρίβι, τα διάφορα σακουλάκια στο κατώι και στο ράφι με το τσάι, τη μέντα, τη ρίγανη από τον Ταΰγετο, το πηγαινέλα των κατοικιδίων ζώων στα κοντινά χωράφια, όπου απολαμβάναμε τη φύση σε όλο της το μεγαλείο, αλλά και η συνεργασία και η συντροφικότητα με τους γείτονες και τους συγχωριανούς ήταν η ζωή της γενιάς μας.

Τώρα πια δεν ισχύει και τόσο από το θέρο στις ελιές γιατί ένα ασταμάτητο κυνηγητό, ακατάστατο ωράριο συνεχούς αναζήτησης, ποιος ξέρει τίνος πράγματος, ανάγκες που δημιουργήθηκαν και πρέπει να ικανοποιούνται, περίεργες συνήθειες μη δημιουργικές, συμβάλλουν ώστε οι δουλειές να μην «απολείπουν» ολοχρονικώς.

Μιχάλη Β. Σόβολου*

**Η εκδίκαση εθνικών κτημάτων
στους Αρκασάδες και τη Μούσγα, 1841-1843
Και μια ιστορία για τον Θεοδωράκη Λάσκαρη
από την Κουμουστά**

Είναι γνωστό ότι σε όλη τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, καθώς οι Τούρκοι αποχωρούσαν, τα κτήματα που βρίσκονταν στην κυριότητά τους λογίζονταν αυτομάτως δημόσια, περιερχόμενα στις ελληνικές πολιτικές και στρατιωτικές Αρχές, ώστε από τα εισοδήματά τους να χρηματοδοτείται ο Αγώνας. Τα κτήματα αυτά έμειναν γνωστά με την ονομασία «εθνικά» και -είναι γνωστό, επίσης- ταλαιπώρησαν το ελληνικό κράτος πολλά χρόνια μετά.

Όταν το ελληνικό κράτος ιδρύθηκε και οι πρώτοι θεσμοί του άρχισαν να λειτουργούν, δεν ήταν λίγοι οι Έλληνες, οι οποίοι προσέφυγαν στα νεοϊδρυθέντα δικαστήρια, όπου υποστήριξαν ότι, οι Αρχές της Επανάστασης, μέσα στη δίνη του πολέμου, είχαν διαπράξει το «σφάλμα» να κηρύξουν δημόσια κτήματα που ανήκαν σε εκείνους. Έτσι, το Ελληνικό Δημόσιο, αμέσως με τη «γέννησή» του, βρέθηκε μπροστά στη δικαστική έδρα, στην πλευρά του εναγόμενου, να απολογείται για την πράξη των «πρόγονων» Αρχών. Αυτό συνέβη και στη Λακωνία

¹, αφού, όπως μας πληροφορούν χειρόγραφα του αρχείου του Πρωτοδικείου της Σπάρτης², στα χρόνια 1835-1850, πάρα πολλοί Λάκωνες υπέβαλαν αγωγές εναντίον του Δημοσίου, συγκεκριμένα της *Επί των Οικονομικών Βασιλικής Γραμματείας*, ισχυριζόμενοι ότι, αδίκως, κατακρατά κτήματά τους.

Τις αγωγές εκείνες ακολούθησαν δίκες μεγάλης διάρκειας, τις οποίες μπορούμε σήμερα να παρακολουθούμε, μέσω των πολυσελίδων χειρόγραφων πολιτικών αποφάσεων³ του Πρωτοδικείου της Σπάρτης. Έτσι, στην πλευρά του ενάγοντος βρίσκεται ένας ή περισσότεροι Λάκωνες, ενώ στου εναγομένου ένας εκπρόσωπος της ανωτέρω Γραμματείας, συνήθως ο Οικονομικός Επίτροπος Λακεδαιμόνος. Αντικείμενο, φυσικά, ένα κτήμα ή κτήματα, μέχρι στιγμής (1835-1850) εθνικό/ά. Καθώς η δίκη ξεκινά, ο δικαστής, ζητά πρώτα από τον ενάγοντα να εισφέρει κάθε στοιχείο που γνωρίζει περί του κτήματος. Κι εκείνος ξετυλίγει μια μικρή ή μεγάλη ιστορία, της οποίας η αρχή μπορεί να βρίσκεται ακόμη και στα Ορλωφικά (1770), και το τέλος της, στην ώρα της κήρυξης του κτήματος -περίοδο της Επανάστασης. Κάθε στοιχείο όμως που συνθέτει αυτή την ιστορία, ο ενάγων οφείλει να το αποδείξει. Τον βλέπουμε, λοιπόν, να κομίζει έγγραφα είτε της προεπαναστατικής είτε και της επαναστατικής περιόδου, εφόσον βέβαια

* Αρχειονόμος των Γ.Α.Κ. Λακωνίας

¹ Το Πρωτοδικείο της Σπάρτης ιδρύθηκε στις 25 Ιανουαρίου 1835. Μ. Δ. Τουρτόγλου, «Η δικαιοσύνη εις την Μάνην επί Καποδίστρια», στο: Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Λακωνικών Σπουδών, Σπάρτη - Γύθειο 7 - 11 Οκτωβρίου 1977, δημοσιευμένα στο: Λακωνικά Σπουδαί, τ. 4 (1979) 213-229.

² Το Αρχείο του Πρωτοδικείου Σπάρτης απόκειται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους [Γ.Α.Κ.] / Τμήμα Λακωνίας, και είναι πλήρως ταξινομημένο (Ταξινομική ένδειξη: ΔΙΚΑΣΤ. 5.1.).

³ Για Πολιτικές Αποφάσεις του πρωτοδικείου της Σπάρτης, βλ. Αρχείο Πρωτοδικείου της Σπάρτης, ό. π., φάκελοι 697 κ.ε.

τα διαθέτει. Στην αντίθετη περίπτωση, προτείνει στον δικαστή να κλητευθούν μάρτυρες από την περιοχή όπου βρίσκεται το κτήμα. Στη συνέχεια καλείται ο εναγόμενος, που δίνει κι αυτός τη δική του επιχειρηματολογία, μαζί και όλα τα αποδεικτικά στοιχεία που διαθέτει. Στο τέλος, ο δικαστής, συνεκτιμώντας και αξιολογώντας όλα τα στοιχεία που κατέθεσαν οι διάδικοι φτάνει στο «δια ταύτα», δίνοντας το κτήμα σε εκείνον στον οποίο ανήκει.

Πριν παρακολουθήσουμε μία από αυτές τις δίκες, αξίζει να αναφέρουμε ότι μέσα από τις πολιτικές αποφάσεις αναδεικνύονται και τοπικές διαφοροποιήσεις εντός του ίδιου του νομού Λακωνίας. Είναι χαρακτηριστικό, σε δίκες στα χρόνια 1835–1850, όταν οι ενάγοντες ή οι μάρτυρες προέρχονταν από χωριά που βρίσκονταν στους νοτιονατολικούς πρόποδες του Ταυγέτου, στις καταθέσεις τους, αναφέρονταν σε «αρπαγές» στα προεπαναστατικά χρόνια, τις οποίες πραγματοποιούσαν Τουρκαλβανοί αγάδες. Χαρακτήριζαν μάλιστα τους αγάδες εκείνους «σκληροτράχηλους», «αυθάδεις», «άναρχους», «δυνάστες» και «άρπαγες περιουσιών Ελλήνων». Ανέφεραν, τέλος, ότι «όταν αποχώρησαν (1821), οι επαναστατικές Αρχές κήρυξαν εθνικό ό,τι κτήμα οι αγάδες εκείνοι μέχρι την Επανάσταση νέμονταν».⁴

Από αυτές τις περιοχές είναι και η δικαστική υπόθεση που θα παρουσιάσουμε στο παρόν άρθρο. Ως αντικείμενο έχει τα 12 κτήματα⁵, τα οποία

⁴ Ενδεικτικά, βλ. Αρχείο Πρωτοδικείου Σπάρτης, ό. π., Φάκελος 705, Πολιτικές Αποφάσεις: αριθ.36/έτους: 1842, 74/1842, 171/1842. Φάκελος 709, Πολιτική Απόφαση: 250/1845.

⁵1) Ελαιοπερίβολο περ. τεσσάρων στρεμμάτων στη θέση «Τροχάλια» με «35 ελαιόδεντρα, συνορευόμενο με Κανέλλο Δημητρακάκο, τον Οθωμανό Κορακάκη ή Κορακάκο, τον Γεώργιο Καλκάνη και τον Π. Σωτηράκο». 2) Περιβόλι περίπου τριών στρεμμάτων στη θέση «Αλώνια», στα Λιακαίικα, με «19 ελαιόδεντρα και 6 μουρόδεντρα, συνορευόμενον με Κανέλο Δημητρακάκο, τον Οθωμανόν Μουσάγαν, τους Λιακέους και τον Οθωμανόν Δερβούκον ή Λιακέικον» 3) Περιβόλι στη θέση «Παλιάμπελα» με «85 ελαιόδεντρα, 68 μωρεόδεντρα, 30 αγριελιές, 6 βελανιδόδεντρα, συνορ. με τους Λασκαραίους, τον Οθωμανόν Αλή Κροκρηνού, Πολοβιτσιώτικον, τους Οθωμανούς Ραμνάκον, Αχμέτ Μαλαφούτην και Δερβίς Μπαριαμάκον και με την Π. Λιακίτζαν». 4) Περιβόλι στη θέση «Σκοληκοσυκιάν» και «Φυτειάν» «περ. 6 στρεμμάτων, με 40 ελαιόδεντρα, 98 μουρόδεντρα, 11 αγριελιές, 1 κικιδόδενδρον, 4 αγριόδενδρα, συνορ. με Λασκαραίους, και τους Οθωμανούς Μπαριαμήν, Κουστρέφην, Μουσάγαν και χαντάκι» 5) Περιβόλι περίπου σαράντα στρεμμάτων στη θέση «Λεκανά και Βαρυκά» «εις τα Μεζάρια, με 57 ελαιόδεντρα, 92 μικρόδενδρα, 20 αγριλιές, 25 αγριόδενδρα με 3 κλίματα και μιας συκής, 40 στρ. συνορ. με Θ. Λιακάκο, με Λάσκαρην, τους Οθωμανούς Μουσάγαν, Μαλαφουταίους και Δερβίς Μπαριαμάκον (διά χαντακίου)» 6) Περιβόλι στη θέση «Βαρυκόν» με «19 ελαιόδενδρα, 16 μουρόδενδρα, 6 αγριλιές, 8 αγριόδενδρα, εν λεύκον και μίαν συκέαν, 6 στρ., συνορ. δια χανδακίου ολόγυρα, με τους Οθωμανούς Διαβολογένη (:) και Μουσάγαν και Λάσκαρην» 7) Περιβόλι στη «Νερατζάν» με «12 μουρόδεντρα και ενός ερειπίου, συνορ. με Λασκαρέικα και με τους Οθωμανούς Μουσάγαν και Αλή Κουρήν» 8) Περιβόλι στη θέση «Αυλαί του Λάσκαρη» με «11 ελαιόδεντρα, 19 μουρόδεντρα, 3 στρ. εμπριεχούσης και 5 οικήματα και 5 ερειπία συνορ. με Οθωμανούς Μουσάγαν, Μπαριαμήν και Αλή Κουρήν (διά χανδακίου)» 9) Περιβόλι «εις του Τζολάκην το περιβόλι» με «4 ελαιόδεντρα, μισό στρ. συνορ. με Κυριάκη Βατικιώτην και τον Οθωμανόν Τσο(υ)λάκην» 10) Περιβόλι «εις το ελαιοτριβείον του Μπαριαμή» με «22 ελαιόδεντρα, 110 μουρόδεντρα, 6 αγριλιές, 3 αγριόδεντρα, με ένα κλήμα συνορ. με Π. Λιακίτζαν, Λάσκαρην και τους Οθωμανούς Αλή Κουρήν και Δερβίς Μπαριαμάκον (διά χανδακίου), στρ. 7» 11) Περιβόλι στα «Αμπέλια το κάτω μέρος, εις Λάκκαν» με «29 ελαιόδεντρα, συνορ. με τους Οθωμανούς Δερβίς Ραμνάκον, Δερβίς Μπαριαμάκον, Αλή Κουρήν και Μαλαφουταίους (διά χανδακίου), στρ. 7» 12) Περιβόλι στη «Βαρβανίτζαν» με «11 ελαιόδεντρα, μισό περίπου στρέμμα, συνορ. με ποταμόν, με τον

Θεοδωράκης Λάσκαρης από την Κουμουστά κατείχε μέχρι το 1790, οπότε τα «άρπαξαν» Τουρκαλβανοί, καταλήγοντας, το 1828, να κηρυχτούν εθνικά.

Τα συγκεκριμένα κτήματα το 1841 τα διαχειρίζεται ακόμη το Ελληνικό Δημόσιο. Τώρα, όμως, τα παιδιά του Θεοδωράκη (Ηλίας, Μάρθα, Μαρίτσα και Κανέλλα), θεωρώντας άδικη την κατοχή, αποφασίζουν να τα διεκδικήσουν δικαστικά. Θα ορίσουν επομένως έναν εκπρόσωπο από την οικογένεια, καθώς και έναν δικηγόρο για να παραστούν στο δικαστήριο. Από την οικογένεια ορίζεται ο Μάρκος Πεταλάς⁶, σύζυγος της τρίτης κόρης, και δικηγόρος ο Ιωάννης Ρουσσόπουλος. Οι δύο άντρες, όταν θα προσέλθουν στο Πρωτοδικείο της Σπάρτης, οφείλουν να εκθέσουν στον δικαστή την ιστορία των κτημάτων του Θεοδωράκη, όπως την γνωρίζει η οικογένεια, η οποία έχει ως εξής:

Ο Θεοδωράκης Λάσκαρης γεννήθηκε στην Κουμουστά και γρήγορα βρέθηκε διαρπάχτος. Πρώτα ορφάνεψε από μάνα και λίγο αργότερα, το 1769, ένας Τουρκαλβανός φόνεψε τον πατέρα του. Τότε, ο Θεοδωράκης ήταν ανήλικος, είχε, ωστόσο περιουσία: 12 περιβόλια, ως κληρονομία από τον πατέρα του. Όμως, το 1790, κατέβηκαν από την Άρνα στην Κουμουστά ο Τουρκαλβανός αγάς Ιμβραχήμ Χοσρέφ και οι αδελφοί του, οι οποίοι άρπαξαν τα περιβόλια εκείνα και άρχισαν να τα νέμονται αυθαδώς και αδικώς. Ο Θεοδωράκης έβλεπε την αδικία αλλά η ηλικία του δεν τον βοηθούσε να αντιδράσει. Το έπραξε όταν «ήρθε στην ηλικία», το 1801. Πήγε, τότε, στον Τούρκο καδή (δικαστή) του Μυστρά, που ονομαζόταν Οσμάνης και κατήγγειλε τον Χοσρέφ. Στη δίκη που διεξήχθη, ο Θεοδωράκης υποστήριξε «ότι οι 12 αγροί, είναι γνωστό σε όλους τους κατοίκους, είναι δικοί του, από κληρονομία του πατέρα του». Καταθέτοντας, στη συνέχεια, ο Χοσρέφ, υποστήριξε και εκείνος «ότι τα κτήματα είναι δικά του». Ο Θεοδωράκης ζήτησε να κληθούν μάρτυρες. Και, πράγματι, προσήλθαν οι γερο-Χαλίλ Μαμάκος, ο Χουσεΐν Τζοχάνης κι ο Ρετζής Κίνισης, οι οποίοι είπαν ότι τα κτήματα είναι του Θεοδωράκη Λάσκαρη. Ο Θεοδωράκης δικαιώθηκε. Πήρε στα χέρια του έγγραφο κυριότητας (χοτζέτι) και άρχισε να διαχειρίζεται ήσυχος τους αγρούς του.

Η «ησυχία» του όμως δεν διήρκεσε πολύ: Το 1804, οι ίδιοι Τουρκαλβανοί τού επιτέθηκαν και παραλίγο να τον φονεύσουν. Ο Θεοδωράκης έφυγε από την Κουμουστά. Πήγε πρώτα στο Γύθειο και μετά στα Κύθηρα, από όπου επανερχόταν συνεχώς και απαιτούσε τα κτήματά του. Η τουρκική εξουσία όμως δεν μπορούσε να κάνει τίποτα. Η ισχύς των δυναστών είχε κορυφωθεί. Στα τέλη του 1819 ο Θεοδωράκης, προσέφυγε εκ νέου στον δικαστικό επίτροπο Μυστρά που ονομαζόταν Ταχίν. Ο δεύτερος εξέδωσε έγγραφη αναφορά, στην οποία ο Χοσρέφ και οι αδελφοί του κηρύσσονταν «δυνάστες» και «αποστάτες». Ένα χρόνο μετά ξέσπασε η Επανάσταση και η απόφαση έμεινε ανεκτέλεστη.

Οθωμανόν Μπάλον». Γ.Α.Κ./Τμήμα Λακωνίας, Αρχείο Πρωτοδικείου Σπάρτης, ο. π., Φάκελος 704, Πολιτική Απόφαση: 255/1841.

⁶ Ο Μάρκος Πεταλάς, απαντάται και σε άλλη Πολιτική Απόφαση του Πρωτοδικείου Σπάρτης, ως κάτοικος Σπάρτης, το 1839, να διεκδικεί κτήματα της πεθεράς του, Παναγιώτας Λασκαρόνυμφης. Από εκεί πληροφορούμαστε ότι έχει νυμφευτεί την Κανέλλα Λάσκαρη από το 1836. Γ.Α.Κ./ Τμήμα Λακωνίας, Αρχείο Πρωτοδικείου Σπάρτης, ο. π., Φάκελος 702, Πολιτική Απόφαση: 120/1839.

1821: ο Θεοδωράκης βρισκόταν στις περιοχές των κτημάτων του μαζί με την οικογένειά του (είχε, τότε, 5 παιδιά: τον Αποστόλη, τον Ηλία, τη Μάρθα, τη Μαρίτσα και την Κανέλλα). Συνάμα, προσέφυγε στις ελληνικές επαναστατικές (στρατιωτικές και διοικητικές) Αρχές, από τις οποίες ζήτησε τα 12 περιβόλια του. Εκείνες του τα παραχώρησαν. Ο ίδιος ωστόσο έφυγε για την άλωση της Τριπολιτσάς, όπου έχασε τη ζωή του - όχι την ώρα της πολιορκίας αλλά από την επιδημία που ενέσκηψε μετά. Τα κτήματά του περιήλθαν στο πρώτο παιδί του - μόνο ενήλικα τότε -, τον Αποστόλη.

Ο Αποστόλης τα διαχειρίστηκε μέχρι το 1824, οπότε τον βρήκε κι αυτόν ο θάνατος. Έτσι έμειναν στη χήρα του Θεοδωράκη, Παναγιώτα⁷, που αυτή τη στιγμή είχε 4 ανήλικα ορφανά. Η ίδια, ωστόσο, πήρε τα παιδιά της και πήγε στα Κύθηρα, εγκαταλείποντας τα κτήματά της απροστάτευτα στις επιδρομές των Αιγυπτίων.

Όταν θα επιστρέψει, το 1828, θα τα βρει να κατέχονται από το δημόσιο. Από εκεί κι ύστερα, με αλλεπάλληλες αναφορές και ένορκες επιτόπιες εξετάσεις θα τα διεκδικεί χωρίς να καταφέρει κάτι. Μάλιστα, το 1836, θα δει την Επιτροπή Τριακονταετούς Ενοικιάσεως να τα δίνει προς ενοικίαση⁸.

Αυτή λοιπόν την ιστορία εντάσσει ο Ιωάννης Ρουσσόπουλος στην αγωγή, την οποία υποβάλει στο Πρωτοδικείο της Σπάρτης την 1^η Μαρτίου 1841. Η οικογένεια έχει, επίσης, τα δύο έγγραφα του τουρκικού δικαστηρίου, με τα οποία ο Θεοδωράκης δικαιώθηκε: το ένα του 1801 και το άλλο του 1819 [βλ. παράρτημα]. Είναι γραμμένα στην οθωμανική γραφή, γι' αυτό τα μεταφράζει⁹. Και είναι εκείνα που, όπως θα δούμε, θα διαδραματίσουν καταλυτικό ρόλο στην υπόθεσή τους¹⁰.

Η 1^η δίκη¹¹:

Οι Πεταλάς και Ρουσσόπουλος προσέρχονται στο Πρωτοδικείο Σπάρτης τον Νοέμβριο του 1841. Εκεί, θα καταφέρουν να εκθέσουν μόνο την ιστορία του Θεοδωράκη. Η δίκη δεν θα εξελιχθεί, γιατί ο αντίδικος είναι απών. Εξετάζοντας τους λόγους, ο δικαστής θα κρίνει την απουσία ως «δικαιολογημένη», διότι «τα δυο επιδοτήρια δεν παραδόθηκαν προσηκόντως στις αρμόδιες υπηρεσίες». Έτσι καλεί τους ενάγοντες να πληρώσουν τα έξοδα της δίκης και να αποχωρήσουν.

Η 2^η δίκη¹²:

Το επόμενο έτος, στις 10 Απριλίου 1842, οι Πεταλάς και Ρουσσόπουλος βρίσκονται πάλι στην αίθουσα του ίδιου δικαστηρίου. Ο αντίδικος αυτή τη φορά είναι παρών. Παρευρίσκεται ο Οικονομικός Επίτροπος Λακεδαιμόνος Παναγιώτης Κόκκαλης, μαζί με τον δικηγόρο Αναστάσιο Λούλο.

⁷ Γνωστή στην εποχή της ως Παναγιώτα Λασκαρόνυμφη. Η καταγωγή της, πιθανόν από τους Γοράνους. Βλ. αμέσως προηγούμενη υποσημείωση [6].

⁸ Για το Ιστορικό των Λάσκαρη, βλ. Γ.Α.Κ./Τμήμα Λακωνίας, Αρχείο Πρωτοδικείου Σπάρτης, ό. π., Φάκελος 704, Πολιτική Απόφαση: 255/1841. Στο ίδιο, Φάκελος 705, Πολιτική Απόφαση: 74/1842. Στο ίδιο, Φάκελος 707, Πολιτική Απόφαση: 225/1843.

⁹ Μεταφραστής είναι ο *επίσημος Διερμηνέας της Κυβέρνησης*, Λουκάς Αργυρόπουλος.

¹⁰ Για αγωγή, όπως και για τα δύο οθωμανικά έγγραφα, βλ., κυρίως, Πολιτική Απόφαση: 225/1843, ό. π. Τα ίδια τα κείμενα των οθωμανικών αποφάσεων δημοσιεύονται στο παράρτημα του παρόντος.

¹¹ Αρχείο Πρωτοδικείου Σπάρτης, ό. π., Φάκελος 704, Πολιτική Απόφαση: 255/1841.

¹² Αρχείο Πρωτοδικείου Σπάρτης, ό. π., Φάκελος 705, Πολιτική Απόφαση: 74/1842

Καλείται πρώτος να καταθέσει ο Πεταλάς, ο οποίος εκθέτει την ιστορία του Θεοδωράκη Λάσκαρη, ενώ εμμένει στο ότι «τα κτήματα αρπάχτηκαν με βία και δυναστεία». Ισχυρίζεται επίσης ότι, «εφόσον ο Θεοδωράκης είχε δύο αποφάσεις από το τουρκικό δικαστήριο, η μία το 1801 και η άλλη το 1819, αυτό σημαίνει ότι τον συνέδραμαν οι τουρκικές αρχές και τα κτήματα ήταν δικά του. Έτσι, ήταν σφάλμα οι μετέπειτα ελληνικές κυβερνήσεις να τα κηρύξουν εθνικά». Προτείνει, επίσης, «οποιοδήποτε στοιχείο αναφέρεται στο ιστορικό να το αποδείξει και με μάρτυρες». Τέλος, ζητά «οι 12 αγροί να περιέλθουν στην κατοχή των Λάσκαρη και να τους αποδοθεί και η επικαρπία από το 1828».

Με τη σειρά τους, καλούνται οι εκπρόσωποι του Δημοσίου, οι οποίοι ισχυρίζονται ότι «τα επίδικα κτήματα είναι δημόσια. Και είναι δημόσια γιατί πριν από εβδομήντα περίπου χρόνια οι πρόγονοι των Λάσκαρη τα εγκατέλειψαν και πήγαν σε ξένη γη¹³. Και ενώ αυτοί βρίσκονταν εκεί, οι τουρκικές αρχές εξέδωσαν φερμάνι, με το οποίο τους καλούσαν να έρθουν να τα ανακτήσουν¹⁴. Εκείνοι, όμως, δεν ήρθαν μέσα στην προθεσμία που τους δόθηκε. Έτσι τα κτήματα δημεύτηκαν. Έμειναν στην κυριότητα Τούρκων μέχρι την Επανάσταση και ως εκ τούτου λογίστηκαν εθνικά. Όσο για τα δύο τουρκικά έγγραφα που παρουσίασαν οι Λάσκαρη, αυτά δεν είναι γνήσια, πρώτον γιατί δεν έχουν εκδοθεί από ελληνική αρχή, δεύτερον γιατί δεν φέρουν υπογραφή και τρίτον δεν αναγράφονται σε αυτά ούτε τα σύνορα ούτε οι θέσεις των κτημάτων ούτε κάτι άλλο που να αποδεικνύει ότι πρόκειται για τα κτήματα που δικάζονται σήμερα. Όσο δε για τους Τουρκοβαρδουνιώτες Χοσρέφ, αυτοί δεν ήταν αδέρφια. Και πέραν αυτού, ο ίδιος ο Θεοδωράκης Λάσκαρης πώλησε τα κτήματά του στους Χοσρέφ. Τέλος, η χήρα του Θεοδωράκη, όταν είδε τους 12 αγρούς να ενοικιάζονται από το ελληνικό δημόσιο δήλωσε λιγότερους από όσους διεκδικούν τώρα τα παιδιά της».

Αξιολογώντας τους παραπάνω ισχυρισμούς των διαδίκων, ο δικαστής θα υποστηρίξει ότι «τα κτήματα δεν μπορούν να θεωρηθούν παραγεγραμμένα, διότι ο Θεόδωρος Λάσκαρης ούτε τα παράτησε, ούτε αδιαφόρησε. Αντίθετα, τα διεκδίκησε, παρασταθείς δυο φορές στα τουρκικά δικαστήρια. Όσο για τα δύο έγγραφα των δικαστηρίων αυτών, θεωρούνται δημόσια, σύμφωνα με τις σύγχρονες (1843) αρχές της πολιτικής δικονομίας. Το γεγονός δε ότι δεν αναφέρονται σε αυτά θέσεις, έκταση και σύνορα των κτημάτων, μπορεί να αποδειχτεί από τους Λάσκαρη με μάρτυρες, κατοίκους της περιοχής...».

Έτσι, «στο διά ταύτα», ο δικαστής θα διατάξει την εξέταση μαρτύρων, προερχομένων από την περιοχή όπου βρίσκονται τα κτήματα. Οι μαρτυρίες θα πρέπει να δοθούν εντός τριών μηνών στον δικαστή Κυριακό Μαρούδη, μέσα από τις οποίες το Δημόσιο θα πρέπει να αποδείξει ότι τα 2 τουρκικά έγγραφα δεν είναι γνήσια, ενώ οι Λάσκαρη ότι τα επίδικα κτήματα ανήκαν στον πατέρα τους.

¹³ Για το Δημόσιο ο πατέρας του Θεόδωρου Λάσκαρη δεν πέθανε αλλά «απεδήμησεν εις ξένην γην» το 1769. Βλ. και Πολιτική Απόφαση 225/1843, ό. π.

¹⁴ Προφανώς αναφέρεται στην αμνήστευση φυγάδων και επιστροφή των κτημάτων τους το 1774, σύμφωνα με άρθρο της Συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή. Βλ. σχετικά, Κ. Ν. Στάππας, *Η Λακωνία κατά την τουρκοκρατίαν και ενετοκρατίαν 1460 - 1821*, Αθήναι 1993, σ. 241.

Το Δημόσιο άσκησε έφεση στην παραπάνω απόφαση. Μια νέα δίκη θα διεξαχθεί, αυτή τη φορά στο Ναύπλιο - έδρα του Εφετείου:

Η 3^η δίκη¹⁵:

29 Ιανουαρίου 1843 – Εφετείο Ναυπλίου: Το Δημόσιο εκπροσωπείται από Υπάλληλο της *Βασιλικής επί των Οικονομικών Γραμματείας Επικρατείας*, ο οποίος ισχυρίζεται ότι «τα δύο τουρκικά έγγραφα δεν είναι δημόσια ούτε γνήσια ούτε μέσα από αυτά προκύπτει η ταυτότητα των επίδικων κτημάτων». Γι' αυτό, προτείνει «τη μεταρρύθμιση της προηγούμενης απόφασης του Πρωτοδικείου Σπάρτης και τις αποδείξεις για τη γνησιότητα να τις παράσχουν οι αντίδικοι με μάρτυρες που θα καταθέσουν στους ειρηνοδίκες της διαμονής τους».

Ο Πεταλάς, με τη σειρά του, υποστηρίζει ότι «αδίκως τα κτήματα αυτά έχουν κηρυχτεί εθνικά. Εθνικά θα έπρεπε να κηρυχτούν κτήματα, για τα οποία δεν υπήρχαν τίτλοι ιδιοκτησίας». Στη συνέχεια, εφιστά την προσοχή του δικαστή λέγοντας ότι «κατά την Τουρκοκρατία στα Βαρδουνοχώρια ζούσαν και δρούσαν σκληροτράχηλοι άντρες που προκαλούσαν συνεχώς ταραχές και καταχρήσεις, ενώ ήταν τόσο απείθαρχοι που ξεσήκωναν τους κατά καιρούς Σατράπες και τον σουλτανικό στόλο σε εναντίον τους πολέμους». Τέλος, προτείνει «να μην μεταρρυθμιστεί η προηγούμενη απόφαση».

Ο Εφέτης θα σταθεί στις προτάσεις του Πεταλά, ενώ θα απορρίψει κάθε πρόταση του Δημοσίου περί γνησιότητας. Η σκέψη του συνάδει με εκείνη του δικαστή της Σπάρτης. Θεωρεί ότι τα «έγγραφα είναι έγκυρα, γνήσια και δημόσια και πρέπει μόνο τα συμβάντα που περιέχονται σε αυτά να αποδειχτούν».

Πλέον τα αδέρφια Λάσκαρη βρίσκονται σε σημαντικό βαθμό ισχυροποιημένα. Κυρίως διότι δεν ετέθη το θέμα της παραγραφής των κτημάτων του πατέρα τους. Θα αποφασίσουν έτσι για μια ακόμη φορά να ξετυλίξουν την ιστορία του Θεοδωράκη, πιάνοντας τον μίτο από τότε που τον είχαν αφήσει, τον Απρίλιο του 1842, στο Πρωτοδικείο Σπάρτης.

Η 4^η δίκη¹⁶:

Πρωτοδικείο Σπάρτης, Ιούλιος 1843: Παρευρίσκονται οι Μάρκος Πεταλάς με τον δικηγόρο του και ο Οικονομικός Επίτροπος Λακεδαιμόνος¹⁷, επίσης με τον δικηγόρο του. Και για τις δυο πλευρές, όμως, πλέον υπάρχουν και οι κατατεθειμένες μαρτυρίες. Για τους Λάσκαρη έχουν καταθέσει εννέα μάρτυρες¹⁸, αντίστοιχα, για το Δημόσιο, τρεις¹⁹.

Για ακόμη μια φορά ακούγεται η γνωστή ιστορία του Θεοδωράκη Λάσκαρη και, βεβαίως, η μέχρι τώρα πορεία της Υπόθεσης. Σε αυτή τη δίκη όμως θα ληφθεί και η οριστική απόφαση. Ας εστιάσουμε στο σκεπτικό του δικαστή που, όπως φαίνεται, σε όλη τη διάρκεια της δίκης εμμένει σε 6 σημεία - ερωτήματα:

¹⁵ Γενικά Αρχεία του Κράτους/Τμήμα Αργολίδας, Βιβλία Αποφάσεων Εφετείου Ναυπλίου, Απόφαση: 44/1843.

¹⁶ Αρχείο Πρωτοδικείου Σπάρτης, ό. π., Φάκελος 707, Πολιτική Απόφαση: 225/1843.

¹⁷ Αυτή τη φορά ο Παναγιώτης Κόκκαλης εκπροσωπείται από τον γραμματέα του, Αγγελή Κροκιά.

¹⁸ Θεοδόσιος Λιακάκος, Γεώργιος Αναστασάκος ή Λάσκαρης, Γεώργιος Λιακάκος, Αναστάσιος Πίλιας, Παναγιώτης Καράμπελας, Νικόλαος Φωτεινάκος, Γεώργιος Καλαμπόκης, Γιαννάκης Λάσκαρης, Αγγέλω Παναγιώτου Λάσκαρη.

¹⁹ Νικόλαος Ιατράκος, Ιωάννης Σκιπιτάκης, Γεώργιος Μαναριώτης.

1. Βρισκόταν ο Θεοδωράκης Λάσκαρης υπό το κράτος βίας στα χρόνια 1769 – 1820;
2. Την ίδια περίοδο πωλήθηκαν τα κτήματά του σε Οθωμανούς;
3. Δημεύτηκαν κάποτε τα κτήματά του από τις τουρκικές αρχές;
4. Οι Τουρκαλβανοί Χοσρέφ ήταν αδέρφια;
5. Η Βουλή γιατί κήρυξε τα κτήματα εθνικά;
6. Γιατί η μητέρα δήλωσε (1836) λιγότερα κτήματα από όσα οι ενάγοντες ζητούν σήμερα;

Ας παρακολουθήσουμε τώρα για κάθε ένα σημείο, τη σκέψη του δικαστή του 1843:

Για το πρώτο, εξετάζοντας και τις καταθέσεις των μαρτύρων, θα καταλήξει ότι «πράγματι υπήρχε βία και δυναστεία στην περιοχή, η οποία διήρκεσε από το 1769 έως το 1821²⁰. Οι Τουρκοβαρδουνιώτες υπήρξαν δυνάστες. Άλλωστε, από τους μάρτυρες αποδεικνύεται ότι μέχρι την Ελληνική Επανάσταση οι Τουρκαλβανοί δρούσαν ανεξάρτητα από την τουρκική εξουσία και γι' αυτό τους κατεδίωκε. Κι αν υπήρχε νόμιμη απόφαση, εκείνοι δεν πείθονταν».

Για την πώληση των κτημάτων από το Θεοδωράκη στους Οθωμανούς: «Δεν αποδείχτηκε ότι ο Θεοδωράκης πώλησε τα κτήματά του σε Τούρκους προεπαναστατικά. Μόνο ένας μάρτυρας, ο Νικόλαος Ιατράκος, ανέφερε ότι είδε κάποια πωλητήρια στα χέρια του Θεοδωράκη, αλλά μίλησε αφηρημένως και αορίστως, και από την απλή αυτή έκφραση, δεν μπορεί να προκύψει απόδειξη. Αλλά κι αν τα είχε πωλήσει, οι Χοσρέφ θα το ισχυρίζονταν στον καδή. Αλλά και αν είχε γίνει πώληση επειδή ο Θεοδωράκης υπέστη βία, η πώληση αυτή θα έπρεπε να θεωρηθεί, ipso jure, άκυρη. Γιατί με βάση τις αρχές²¹ της σύγχρονης [1843] πολιτικής δικονομίας, αν γίνεται πώληση εν μέσω βίας, είναι άκυρη».

Για τη δήμευση των κτημάτων: «Τότε δεν δημεύονταν ιδιωτικά κτήματα. Είναι αδιανόητο τότε να δημεύονταν κτήματα υπέρ αρπάγων. Άλλωστε, αν είχαν δημευτεί, ο καδής δεν θα τα έδιδε στον Θεοδωράκη, διότι οι Χοσρέφ θα παρουσίαζαν το φερμάνι της δήμευσης και εκείνος θα το είχε προ οφθαλμών. Τότε δημεύονταν κτήματα υπέρ της Τουρκικής Κυβέρνησης, με την οποία ούτε ο Θεοδωράκης ούτε ο πατέρας του είχαν κάποια διένεξη. Άλλωστε, βάσει των εγγράφων, ο τούρκος δικαστής αποκάλεσε τα επίδικα κτήματα *περιουσία του Θεοδωράκη, κατά κληρονομία*».

Για τη συγγένεια των Χοσρέφ ο δικαστής του 1843 θα σημειώσει: «Ο Οθωμανός καδής δεν ανέφερε λεπτομερώς τη συγγένεια, γιατί στην Τουρκοκρατία η δικαστική διαχείριση γινόταν με απλότητα, άλλωστε κάτι τέτοιο ήταν κάτι το επουσιώδες. Και από τους μάρτυρες αποδείχτηκε ότι ο Χοσρέφ και οι λοιποί ήταν συγγενείς αδελφοί ή εξάδελφοι, αποστάτες».

Για την πράξη της Βουλής να κηρύξει το 1828 τα κτήματα εθνικά: «Ήταν σφάλμα της Βουλής (του 1828) να κηρύξει τα κτήματα εθνικά, διότι με τη στάση αυτή έδειξε ότι νομιμοποίησε τις αρπαγές των Τούρκων. Η οθωμανική περιουσία γινόταν εθνική, όταν επρόκειτο για κτήματα, για τα οποία, μέχρι την Επανάσταση, υπήρχαν αφενός τίτλοι και αφετέρου όσα κτήματα νόμιμα είχαν

²⁰ «μέχρι της ελληνικής επανάστασης, οτε έπαυσεν εν γένει η οθωμανική εξουσία και μετά αυτής συνέπαυσε και η ιδιαίτερα των κατοίκων τούτων βία και αρπαγή».

²¹ Αναφέρει τον κώδικα Α. τιτλ. ΙΑ. του Αρμενόπουλου, αλλά και των Πανδεκτών.

αποκτήσει κατά το πολίτευμά τους...Όχι να φτάσει η ελληνική βουλή να νομιμοποιήσει τις αρπαγές και καταδυναστείες. Εκείνες δεν νομιμοποιούνται από τη φύση τους. Και οι νόμοι που το Έθνος τότε εκήρυξε δεν μπορούν να αποδεχτούν αρπαγές».

Για το γεγονός ότι η μητέρα των Λάσκαρη ζήτησε λιγότερα κτήματα από την Επιτροπή Τριακονταετούς Ενοικιάσεως: «Αυτό δεν έχει τόση σημασία. Άλλωστε, όταν νοικιάζονταν η μητέρα είπε μόνο να χαρακτηριστούν φιλονικούμενα στην επιτροπή τριακονταετούς ενοικιάσεως χωρίς να απευθύνει απαίτηση στην προσήκουσα εξουσία».

Και ο δικαστής του Πρωτοδικείου Σπάρτης φτάνει στο διά ταύτα: «Με βάση τα τουρκικά έγγραφα που οι Λάσκαρη παρουσίασαν αποδεικνύεται ότι τα 12 περιβόλια περιήλθαν στον Θεοδωράκη ως κληρονομιά από τον πατέρα του. Και, έτσι, είναι δίκαιο να περιέλθουν και στους δικούς του κληρονόμους. Υποχρεούται, λοιπόν, το Δημόσιο να παραδώσει και να παραχωρήσει στην δεσποτεία, κυριότητα και στη νόμιμη κατοχή των αφών Λάσκαρη τα ειρημένα κτήματα, κείμενα στους Αρκασάδες του Δήμου Φάριδος, ενώ πρέπει να αποδώσει και την επικαρπία τους από το 1841 μέχρι της πραγματικής παραδόσεως. Η επικαρπία θα υπολογιστεί με βάση τα βιβλία των φορολογικών γραφείων, τα οποία οι ενοικιαστές κρατούσαν κατ' έτος, κι αν δεν υπάρχουν, να εκτιμηθούν με πραγματογνώμονες».

Συνοψίζοντας μέσα από την παρακολούθηση των δικών για τα κτήματα του Θεοδωράκη Λάσκαρη, συνάγουμε στοιχεία για πρόσωπα, στάσεις και συμπεριφορές εκείνων, αλλά και για θεσμικές πραγματικότητες, καθ' όλη την περίοδο 1769 – 1843: Ο Θεοδωράκης Λάσκαρης γεννιέται στη δεκαετία του 1760 και είναι μέλος μιας ισχυρής οικογένειας της Κουμουστάς με σημαντικό αριθμό κτημάτων - υποστατικών. Παρά τις δυσκολίες, μετά το 1770, εξακολουθεί να είναι -για την εποχή του- ένας ισχυρός Έλληνας αφού λαμβάνει την απόφαση να μετοικήσει στα Κύθηρα, αλλά και να διεκδικήσει το δίκιο του στα τουρκικά δικαστήρια. Το 1821 μετέχει στον Αγώνα της Ανεξαρτησίας *«τρέξας ως στρατιώτης εις τον αγώνα κατά την πολιορκίαν Τριπολιτζάς, μετά την άλωσιν αυτής από τον επισκήψαντα επιδημικόν λοιμόν ασθενήσας, ετελεύτησεν»²²*. Ισχυρή και η σύζυγος Παναγιώτα Λασκαρόνυμφη, που κι εκείνη, σε δύσκολες ώρες, καταφεύγει σε ασφαλή τόπο. Η ίδια, ως γυναίκα, εκδηλώνει δυναμική στάση στα χρόνια 1828 -1836.

Οι Τουρκοβαρδουνιώτες φαίνονται αρκετά ενδυναμωμένοι από τα Ορλωφικά (1770) και ύστερα. Ενδεχομένως, με την ετοιμότητα των Ελλήνων να εξεγερθούν, απολαμβάνουν και της ανεκτικότητας της επίσημης οθωμανικής εξουσίας. Στα επόμενα χρόνια και μέχρι την Επανάσταση οι ίδιοι θα λειτουργούν ως κράτος εν κράτει. Από τη στάση αυτή, η οθωμανική εξουσία θα ενοχληθεί

²² Απόφαση Εφετείου Ναυπλίου, ό. π. Το ίδιο στην 74/1842 Πολιτική Απόφαση Πρωτοδικείου Σπάρτης, ό. π. Στην Πολιτική Απόφαση 225/1843, ό. π., για τον θάνατο του Θεοδωράκη Λάσκαρη αναφέρεται το εξής: *«Εκστρατεύσας κατά της πολιορκουμένης Τριπόλεως τότε, απεβίωσεν...»*. Έτσι, η παράδοση ότι ο Θεοδωράκης Λάσκαρης δολοφονήθηκε στη θέση *«του Μιχάλη το πήδημα»*, ανατολικά της Κουμουστάς, ίσως, να αναφέρεται σε άλλον, πιθανόν στον πατέρα του. Βλ. σχετικά, Θ. Σ. Κατσουλάκος - Π. Χ. Στούμπος, *Η Κουμουστά της Λακεδαιμόνος*, Σπάρτη 2012, σ. 40.

πολύ, θα τους καταδιώξει, θα τους χαρακτηρίσει αποστάτες, και, από το 1801, θα ταχθεί με το μέρος του υπηκόου. Ας αναφέρουμε στο σημείο αυτό ότι από την επισκόπηση των πηγών του πρωτοδικείου της Σπάρτης, η περιοχή της Βαρδουνίας και των παρακείμενων σε αυτή χωριών είναι η μόνη, της οποίας οι κάτοικοι προσφεύγουν με σχετική άνεση στα τουρκικά δικαστήρια όπου, μάλιστα, βρίσκουν το δίκιο τους²³. Σύμφωνα με τις ίδιες πηγές, στις υπόλοιπες περιοχές του μετέπειτα νομού Λακωνίας οι Έλληνες προεστοί και κοτζαμπάσηδες αποτρέπουν του κατοίκους από την προσφυγή στον καδή²⁴.

Ερχόμενοι, τέλος, στα χρόνια 1841-1843 και στον πυρήνα της δικαστικής υπόθεσης, τα εθνικά κτήματα, τα ονόματα των ιδιοκτητών των γειτονικών -στα επίδικα- κτημάτων υποδεικνύουν ότι πρόκειται για θέμα που δεν έχει λήξει: Είκοσι χρόνια μετά την αποχώρηση των Οθωμανών και ακόμη και γνωστοί αγάδες (Ντερβούκος²⁵, Μουσάγας²⁶), δεσπάζουν. Σε μια περίπτωση, δε, υπάρχει η διάζευξη «ή Λιακέικα»²⁷.

Είναι δεδομένο ότι τα εθνικά κτήματα είναι σε σημαντικό βαθμό υπολογίσιμα από το ελληνικό δημόσιο, γι' αυτό και αγωνίζεται να μην τα χάσει. Ακόμη και τα φιλονικούμενα, το 1836, επιδιώκει να τα αξιοποιεί. Στην παρούσα δίκη, βέβαια, το δημόσιο, στον αγώνα του να τα υπερασπιστεί, χρησιμοποιεί έωλα επιχειρήματα. Τα τελευταία θα αντικρουστούν από τον δικαστή του 1843, ο οποίος, εκτός των άλλων, διαθέτει γνώσεις της πρόσφατης ιστορίας του, αλλά και κριτικό πνεύμα.

²³ Βλ., Πολιτική Απόφαση 171/1842, ο Καραμαλής, για κτήματά του στη Μούσγα, πηγαίνει (1801) στο «τουρκικόν κριτήριο του Μυστρά», όπου αθλώνεται. Στην Πολιτική Απόφαση 250/1845 η Λιακίτζα κάνει το ίδιο για κτήματά της στη Φάριδα. Στην Πολιτική Απόφαση 36/1842 ο σύζυγος της Παναγιώτας Ρήγα, για κτήματα στο Παλιοχώρι, Πολοβίτσα, Ποταμιά, αναζητά το δίκιο του στον ίδιο τον πασά του Μοριά, Βελή πασά.

²⁴ Ενδεικτικά, Γ.Α.Κ./ Τμήμα Λακωνίας, Αρχείο Πρωτοδικείου Σπάρτης, ό. π., Φάκελος 712, Πολιτική Απόφαση: 224/1848. Βλ. επίσης, Μ. Τουρτόγλου, «Το δίκαιο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας», στην: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 11 (1975), σ. 112 κ. ε.

²⁵ Σαλή Ντ(Δ)ερβούκη(ο)ς: Ισχυρός αγάς στο χωριό Άρνα. Διέμενε σε οχυρό πύργο. Κατείχε πολύ μεγάλες εκτάσεις γης σε διάφορα χωριά. Α. Φ. Φωτόπουλος, *Οι Γατράκοι του 1821*, Αθήνα 2001, τ. 1, σ. 69.

²⁶ Μουσάγας: ένας από του αρχηγούς του Τουρκοβαρδουνιωτών. Υπήρξε αντίπαλος του πρωτοκλέφτη Ζαχαριά Μπαρμπιτσιώτη. Το 1806, ισχυρό σώμα Οθωμανών στράφηκε εναντίον του. Τελικά, εξοντώθηκε από τον Βελή πασά, το 1811. Βλέπε σχετικά, Α. Φ. Φωτόπουλος, ό. π., σ. 67 - 68.

²⁷ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση [5], κτήμα υπ. αριθ. 2.

Παράρτημα

«Τα παρουσιασθέντα από τους Λάσκαρη δύο τουρκικά έγγραφα», όπως καταγράφονται στην πολιτική απόφαση 225/1843 του Πρωτοδικείου Σπάρτης:

1. Απόφαση του Δικαστικού Επιτρόπου Μυστρά, 1801

Παρασταθείς ενώπιον του Ιερού Κριτηρίου ο Θεοδωράκης Λάσκαρης κάτοικος του εις την Επαρχίαν του Μιστρά, υποκειμένου χωρίου Κουμουστά, παρόντος του Άρναλη Ιμπραχίμ Χουρέβ, και των αδελφών αυτού, επέφερε δίκη κατ' αυτού λέγων ούτω: «οι παρόντες κατακρατούσιν αδίκως τα επί των ορίων του χωρίου Μούζιγα, του προσθέματος ούτος τω χωρίω Αρκασά κείμενα, εγνωσμένα ορίων εις περιφερείαν όντα παρά τοις κατοίκους, και κατά κληρονομίαν από του πατρός μοι περιελθόντα κτήματα, ζητώ λοιπόν να επιταχθή αυτοίς νομίμως το να παραιτηθώσι των κτημάτων μου και να αντιστραφώσιν αυτά εις χείρας μου». Ταύτα εξαιτησαμένου του ενάγοντος ερωτήθησαν οι εναγόμενοι, οίτινες λέγοντες ότι τα διαληφθέντα κτήματα εισίν ίδια κτήματα αυτών, ότι διά τούτο τα κατέχουσι, και ότι δεν γνωρίζουσι το να ώσι κτήματα του ενάγοντος, επειδή απήντησαν αρνούμενοι, εξητήθησαν παρά του Θεοδωράκη μάρτυρες οι κυρώσαντες τα λεχθέντα παρ' αυτού, και παρέστησαν ενώπιον του Κριτηρίου, ο Γεροχαλίλ Μαμάκος, ο Χουσεΐν Τζοχάνης κι ο Ρετζής Κίνισης, οίτινες ανήγγειλον μαρτυρούντες ότι τα κτήματα αυτά εισί του Θεοδωράκη Λάσκαρη, διό και το Ιερόν Κριτήριον ψηφίσαν την ιδιοκτησίαν υπέρ του Θεοδωράκη και θεσπίσαν το δικαίωμά του εις το να λάβη και το χρονικόν εισόδημα αυτών, εξεδόθη η παρούσα Δικαστική έγγραφος ψήφος κατ' αίτησιν και εδόθη εις χείρας του ρηθέντος όπως εν καιρώ εκτελεσθή.

Εγράφη εν έτει 1216 τη 25η του Τζεμάτιγελ εββέλ²⁸.

2. Αναφορά Δικαστικού Επιτρόπου Μυστρά, 1819

«Ο υποτελής Θεοδωράκης Λάσκαρης κάτοικος του χωρίου Κουμουστά υποκειμένου εις την επαρχίαν του Μιστρά είχεν υπό την κατοχήν και κυριότητάν του επί του συνόρου του χωρίου Μουζιγα του εξαρτυμένου από το χωρίον Αρκασά κτήματα, τα οποία προ καιρού εκυρίευσαν βία και δυναστεία οι αποστάται ο Άρναλη Ιμβραχίμ Χουσερέβ μετά των αδελφών του, παρουσιαθέντων λοιπόν αμφοτέρων των μερών του τε Θεοδωράκη και των αποστατών ενώπιον του Ιερού Δικαστηρίου και διαδικασθέντων απεδείχθη ότι τα ρηθέντα κτήματα ήσαν του Θεοδωράκη Λάσκαρη περιελθόντα εις αυτόν κληρονομικώς από τον πατέρα του και εδόθη εις χείρας του μουρασελέσ αποφαντικός τούτου. Μόλα ταύτα, αυτοί μην υπακούσαντες εις αυτό διατελούν να κατακρατώσι τα ρηθέντα κτήματα, και ο ειρημένος Θεοδωράκης ήλθεν παρακαλών το να δοθή εις αυτούς προσταγή διά να παραιτηθώσιν από αυτά. Όταν τολμώμεν να αναφέρωμεν το αληθές του πράγματος διά του παρόντος Ιλαμίου και κατά τούτο εκδόσατε την προσταγήν την οποίαν ηθέλετε κρίνει εύλογον.

Εγράφη εν έτει 1235 του 13 της Σελήνης Ρεμπτιούλ Εββέλ».

²⁸ Ο μεταφραστής έχει διατηρήσει τον μήνα και το έτος, όπως αναγράφονται στο πρωτότυπο σύμφωνα με το ισλαμικό ημερολόγιο.

Εκ της Φάριδος
Παναγιώτη Η. Κομνηνού,
Το ρολόι της εκκλησίας χτύπησε μεσάνυχτα

Ο πρόσφατος ελληνικός βίος προσφέρει πλήθος εμπειριών για έγερση αμφιβολιών και αντιθέσεων. Οι αντιφατικές όψεις της ελληνικής πραγματικότητας, αφού στοίχισαν ακριβά στον λαό, εντέλει οδήγησαν στον προβληματισμό σε πολλούς τομείς του κοινωνικού βίου.

Στον απόηχο των ανωτέρω και ο λογισμός τους Παναγιώτη Κομνηνού με το νέο του βιβλίο γεμάτο από ανατροπές και εκπλήξεις.

Ένα παιδί που μεγαλώνει στη δίνη του Εμφυλίου πολέμου. Ζει στον απόηχο της εμφύλιας σύρραξης. Η ανελέητη πραγματικότητα στήνει σκηνικό αμείλικτης μοίρας. Μπροστά στα έκπληκτα μάτια του εκτυλίσσονται γεγονότα που δεν μπορεί να φανταστεί ούτε να εξηγήσει. Ο άνθρωπος γίνεται απάνθρωπος. Το σκηνικό είναι αιμάτινο.

Και όμως σε αυτό το σκηνικό που στήνει η μοίρα του Ελληνισμού υπάρχουν στιγμές που υπογραμμίζουν τα λόγια του Μενάνδρου «ὡς χαριέν ἄνθρωπος ὅταν ἄνθρωπος ᾖ». Και βλέπεις τον άνθρωπο να δίνει το χέρι στον συνάνθρωπο την ώρα που διατρέχει τον έσχατο κίνδυνο. Με κίνδυνο για το εγχείρημά του. Ο χωριανός μπορεί να δίνει τόπο στον συγχωριανό να ξεφύγει από τον θανάσιμο κίνδυνο. Δεσμοί που γαλουχήθηκαν στο μέτωπο της Αλβανίας επιβραβεύονται με αισθήματα και ενέργειες κρίσιμης αλληλοβοήθειας. Συγχωριανοί που η μοίρα τούς έφερε σε αντίθετα ιδεολογικά στρατόπεδα δίνουν τα χέρια και πληρώνουν με τη ζωή τους αυτήν την ενέργεια. Αιμάτινα γεγονότα που σε καμιά περίπτωση δεν έπρεπε να ζήσει ο πολύπαθος ελληνικός λαός.

Όλα αυτά δοσμένα με εντυπωσιακή γλωσσική και φραστική αρτιότητα που κρατάει ζωηρό το ενδιαφέρον του αναγνώστη με το περιεχόμενο, το λογοτεχνικό ύφος και την αλήθειά του. Ένα βιβλίο για όλους, χαρισμένο σε όλους.

Εκ της Φάριδος
Δύο επιστολές από το Αλβανικό Μέτωπο

Κατά το πόλεμο του 1940-41 οι επιστολές ήταν ουσιαστικά ο μοναδικός τρόπος επικοινωνίας. Όλοι περίμεναν με αγωνία νέα για τα παιδιά που πολεμούσαν. Οι επιστολές έφταναν με καθυστέρηση λόγω των αποστάσεων και της έλλειψης μεταφορικών μέσων.

Συντάκτης της παρακάτω επιστολής είναι ο Ξηροκαμπίτης Γιώργος Προκοπίδης, έφεδρος ανθυπολοχαγός, που μάχεται στην πρώτη γραμμή του Αλβανικού Μετώπου. Παραλήπτης είναι ο Γιώργος Η. Ματθαίος από το Ξηροκάμπι. Τη διαφύλαξε ο αδερφός του Παναγιώτης Η. Ματθαίος.

Η επιστολή απηχεί το υψηλό φρόνημα των αγωνιζομένων Ελλήνων, ιδιαίτερα μετά την αποτυχία της «Εαρινής Επίθεσης» των Ιταλών, την οποία είχε παρακολουθήσει αυτοπροσώπως ο ίδιος ο Μουσολίνι. Το θρυλικό ύψωμα 731, ο πιο αιματοβαμμένος τόπος του μετώπου, παραμένει ελληνικό.

«28-3-41¹

Αγαπητέ μου Γιώργο,

Έλαβα το γράμμα σου, ευχαριστώ για τα ωραία σου λόγια και για τα νέα που μου γράφεις. Πίστεψε ότι πολύ το ευχαριστήθηκα διότι έλαβα γράμμα σου και μάλιστα από το χωριό. Δεν μπορείς να φαντασθείς τι αξίζει ένα γράμμα από το χωριό, τι αναμνήσεις που γεννά και πόση ευχαρίστηση σου κάνει².

Αυτή τη στιγμή που γράφω το ιταλικό πυροβολικό βάλλει στον γάμο του караγκιόζη, δεν έχω ακούσει χειρότερο πυροβολικό, ιδέαν σκοπεύσεως δεν έχουν.

Ελπίζω ο μεγάλος μας Θεός να βοηθήσει να ξαναϊδωθούμε για να ξαναζήσουμε τις παλιές ημέρες για να ξαναγληντήσουμε³.

Διαβίβασε τους χαιρετισμούς μου μητέρα σου, Αλεξάνδρα, Πότη και σ' όλους τους γνωστούς.

Μ' αγάπη

Γιώργος

Ο Ξηροπόδης⁴, Κοκκορός, Τάκης Ξανθάκος, ο Γιώργης Σκουριώτης είναι καλά, τον Αλέκο⁵ δεν είδα, μαθαίνω όμως ότι είναι καλά⁶».

¹ Στο γράμμα δεν αναφέρεται για στρατιωτικούς λόγους ο τόπος.

² Τα γράμματα ήταν τότε ο μοναδικός τρόπος επικοινωνίας. Όλοι ανησυχούσαν για την τύχη των στρατιωτών και την πορεία των επιχειρήσεων. Δύο οικογένειες της Κουμουστάς, Κονιδή και Μανδραπήλια, είχαν στείλει στο μέτωπο από τέσσερα παιδιά η καθεμία.

³ Ο παραλήπτης του γράμματος, Γιώργος Η. Ματθαίος, τραγούδαγε ωραία και έπαιζε και βιολί.

⁴ Πρόκειται για τον τραγουδιστή Κωνσταντίνο Γ. Ξηροπόδη. Ο Λεωνίδας Χ. Θεοφιλόπουλος διηγείτο πόσο είχε εκπλαγεί ευχάριστα, όταν πάνω στα χιονισμένα βουνά άκουσε τραγούδια της περιοχής μας. Ήταν ο Κωνσταντίνος Ξηροπόδης, ο οποίος τραγουδούσε πάνω σε ένα μουλάρι με κατεύθυνση προς την πρώτη γραμμή.

⁵ Ο Αλέκος Σολωμός ήταν φίλος του Γιώργου Ματθαίου.

⁶ Η πληροφορία που σχετιζόταν με τη μοίρα τους στρατιώτη αφορούσε όλους.

Εκτός από τις επιστολές που είχαν σταλεί από μαχητές στο Αλβανικό Μέτωπο του Ελληνοϊταλικού Πολέμου –και έχουν διασωθεί– έχει διασωθεί και μια επιστολή που μοιάζει με ζωντανή ανταπόκριση για τον θάνατο νεαρού μαχητή από την περιοχή μας. Πρόκειται για μια επιστολή του λοχαγού πεζικού Παναγιώτη Μπουλά, που είχε υπό τις διαταγές του τον λοχία πολυβολητή Σταύρο Γεωργίου Καλκάνη, κλάσεως 1934, από τους Γοράνους. Υπηρετούσε στον ΙΙΙ λόχο πολυβόλων του 11ου Συντάγματος Πεζικού.

Με αυτήν την επιστολή του ο λοχαγός διοικητής του περιγράφει τις συνθήκες τραυματισμού του ήρωα Σταύρου –όπως τον αποκαλεί– κατά την επίθεση του λόχου του «προς κατάληψιν του χωριού Λέκλη παρά την συμβολήν των ποταμών Αώου και Δρίνου, την 8-3-4». Ο τραυματισμός του προκλήθηκε από ριπή, καθώς έριχνε με το πολυβόλο του. Το τραύμα του ήταν στην κοιλιακή χώρα. Ο ίδιος, γιος γιατρού, ήξερε το τέλος του. Μετά τον τραυματισμό του επιχειρήθηκε η μεταφορά του στο ύψωμα Δόντη του όρους Γκόλικα – Ντεμέρσκα «αλλά εξέπνευσε κατά την μεταφορά του και ενταφιάσθη παρά των (συμπατριωτών του) α/ Λοχίου Σγουπάκου Ηλία και β/ Δεκανέως Σολωμού Αλέκου».

του 11ου Συντάγματος Πεζικού δίδωται ότι, ο Λοχίας Καλκάνης Σταύρος του Γεωργίου κλάσεως 1934 Γουρζίν-Σκώπης και του 2α Ίμι λόχου τραυματίσθη θανάσιμην τήν προίαν τήν 8-3-41 κατά τήν επίθεσιν προς κατάληψιν του χωριού Λέκλη παρά τήν συμβολήν τῶν ποταμῶν Αώου και Δρίνου και εξέπνευσε τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ τὴν μεταφοράν του εἰς τὸ ὕψωμα Δόντη τοῦ ὄρους (Γκόλικα) Ντεμέρσκα καὶ ἐταφιάσθη παρά τῶν α) Λοχίου Σγουπάκου Ηλία καὶ β) Δεκ. Σολωμοῦ Αλέκου -

Ο λοχαγός υποβάλλει, επίσης με την επιστολή του, τα συλλυπητήριά του αλλά και τις ευχαριστίες του στους γονείς «διότι ανέθρεψαν τέτοιο ήρωα όστις προσέφερε την ζωή του υπέρ της φιλάτης μας Πατρίδος».

Πίσω στο χωριό ο θρήνος όλων των συγχωριανών, των συγγενών και των γονιών του άρχισε την ίδια μέρα που μαθεύτηκε το κακό. Όλα άλλαξαν στην οικογένεια, όπως και σε όλες τις οικογένειες που είχαν νεκρό σε αυτόν –και σε κάθε– πόλεμο. Από τους Γοράνους ενενήντα επτά νέοι επιστρατεύτηκαν, έφυγαν και πολέμησαν στο Αλβανικό Μέτωπο κατά των Ιταλών και το Μακεδονικό - Θρακικό Μέτωπο κατά των Γερμανών το 1940-41. Στη μνημείο των ηρώων του χωριού αναγράφονται τα ονόματα αυτών που έπεσαν εκεί: Σταύρος Γ. Καλκάνης, Γεώργιος Αγ. Κοκκορός, Παναγιώτης Γ. Καράμπελας, Πέτρος Ν. Κοκκορός, Παναγιώτης Α. Μαρινάκος, Γεώργιος Απ. Κοκκορός, Κωνσταντίνος Ν. Γιατράκος και Βασίλειος Κ. Βλογιαννίτης.

Το άλογο του Σταύρου Καλκάνη από την ημέρα που μαθεύτηκε ο θάνατός του σταμάτησε να τρώει και μαράζωσε...

Γεωργίου Θεοφ. Καλκάνη
Άδειοι οι Πύργοι της Βαρδούνιας ...

Με τον εφετινό εορτασμό των διακοσίων χρόνων από την έναρξη της Μεγάλης Επανάστασης του 1821 μας δόθηκε το έναυσμα μιας συμπληρωματικής –για τον καθένα μας– πληροφόρησης για τις λεπτομέρειες της στην περιοχή μας, αλλά και ενός αναστοχασμού των πραγματικών συνθηκών και της «τυράγνιας» που υφίσταντο οι τότε ραγιάδες πρόγονοί μας πριν από την απελευθέρωση της περιοχής¹. Αυτοί οι ραγιάδες που έγιναν ξαφνικά και πάλι Έλληνες μετά από 400 περίπου χρόνια σκλαβιάς (...)

Είναι άγνωστο σε πολλούς από τους συμπατριώτες μας ότι η απελευθέρωση της περιοχής μας, της νοτιοδυτικής Λακεδαιμόνος (της Βαρδούνιας, όπως την έλεγαν τότε) έγινε αναπάντεχα ενωρίς, γρήγορα και αναίμακτα. Αυτή η αναπάντεχα γρήγορη –μέσα στις λίγες πρώτες μέρες της επανάστασης– και αναίμακτη –χωρίς να πέσει ούτε μία ντουφέκια– απελευθέρωση ήταν μοναδική σε όλο τον ελλαδικό χώρο, όταν μάλιστα η περιοχή ήταν σκλαβωμένη από κατακτητές δυνάστες χειρότερους και πολεμικότερους και από αυτούς τους Τούρκους Οθωμανούς.

Ήταν σκλαβωμένη από μια θρησκευτικά και φυλετικά διαφορετική ομάδα, τους Τουρκαρβανίτες Βαρδουνιώτες ή Τουρκοβαρδουνιώτες (με το πρώτο συνθετικό να προσδιορίζει το θρήσκευμά τους), οχυρωμένους σε πύργους, πολεμικά ικανούς, οργανωμένους και υπέρμετρα εξοπλισμένους. Για την εκδίωξή τους θα απαιτούνταν πολύμηνες και πολυαίμακτες μάχες ...

Η περιοχή είχε υποταχθεί από το 1460 περίπου στους Οθωμανούς Τούρκους, όπως και το μεγαλύτερο μέρος του Μοριά. Μεσολάβησε ένα μεγάλο διάστημα –από το 1687 έως το 1715– κατοχής της από τους Βενετούς. Οι συνθήκες ζωής των κατοίκων της περιοχής ήταν το ίδιο δύσκολες και στις δύο κατοχές. Οι «χωρικοί» γράφει ένας περιηγητής «δεν είχαν τίποτε μέσα στα σπίτια τους, ούτε κρεβάτια, ούτε έπιπλα και κοιμούνταν στη γη σαν τα ζώα». Ζούσαν σε καθεστώς άγριας φορολογίας, φτώχειας, αυθαιρεσιών, ανασφάλειας, τρόμου και ταπεινώσεων,

Όμως η κατάσταση για τους χριστιανούς κατοίκους της, τους ραγιάδες, χειροτέρευε ακόμα περισσότερο από το 1715, μετά την τελική επικράτηση των Τούρκων και το ξεκίνημα της δεύτερης τουρκοκρατίας του Μωριά. Οι Τούρκοι εγκατάστησαν στη Βαρδούνια μουσουλμάνους Αρβανίτες, αλλοιώνοντας τον πληθυσμό της και αφαιρώντας από τους ντόπιους χριστιανούς το παλιό δικαίωμά τους να συμμετέχουν στη διοίκηση. Επέβαλαν έτσι στην περιοχή μια

¹ Θ. Κατσουλάκου – Β. Ασημομύτη, Το μοναστήρι της Γόλας Λακωνίας, Αθήνα 1991, σ. 25, σημ 7· Θ. Σ. Κατσουλάκου – Π. Χ. Στούμπου, Η Κουμουστά της Λακεδαιμόνος, Εκδ. Πολιτιστικού Συλλόγου Ξηροκαμπίου, Σπάρτη 2012, σσ. 36-40· Θ. Κατσουλάκου, προφορικές συζητήσεις (2021)· Δ. Κατσαφάνα, Στη σκιά του Ταυγέτου, Παλαιοπαναγιά, Ανώνυμη και Ξηροκάμπι, Αθήνα 1989, σ. 189· Γ. Θ. Καλκάνη, Η προεπαναστατική περίοδος 1764-1785 στην περιοχή της Βαρδούνιας, Η Φάρις 71 (2019) 3-6· Α. Φωτόπουλου, Γαιοκτησία και Φορολογία στην επαρχία Μυστρά, Λακωνικά Σπουδαί 13 (1996) 481-489· Γ. Νικολάου, Μελέτες Ιστορίας του Πελοποννησιακού χώρου, Εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2009, σσ. 33-85.

διαφορετική διοικητική δομή από αυτήν που ίσχυε σε όλες τις υπόδουλες περιοχές του Μωριά, εκτός της Μάνης.

Οι στόχοι τους ήταν δύο. Πρώτος στόχος η απόλυτη υποταγή ή και η ελάττωση του χριστιανικού πληθυσμού ώστε να μην μπορεί να αντιδρά στην επιτυχία του δεύτερου –και κυριότερου– στόχου. Δεύτερος στόχος η αποτροπή της οποίας δυνατότητας διείσδυσης ή επίθεσης των διαρκώς εξεγερμένων Μανιατών στον υπόλοιπο Μωριά. Τα «προσόντα» των Τουρκαρβανιτών (Τουρκοβαρδουνιωτών πλέον) για την επιτυχία και των δύο στόχων ήταν επαρκή. Σκληρότητα και αναληψία στην εφαρμογή του καταναγκασμού των ραγιάδων σε υποταγή ή φυγή αλλά και πολεμική δεξιότητα ανάλογη, ίσως, και αυτής των Μανιατών.

Η κυριαρχία των Τουρκοβαρδουνιωτών απλωνόταν σε μια μεγάλη ομάδα χωριών, γνωστών ως Βαρδουνοχώρια, ενταγμένα σε μια περιοχή που τότε διοικητικά ονομαζόταν Βαρδούνια². Αυτή εκτεινόταν από το Παρόρι (δίπλα στον Μυστρά) ως τα όρια της Μεσσηνιακής έξω Μάνης και (ακολουθώντας την οροσειρά του Ταυγέτου) ως τα όρια της κάτω ή ανατολικής Μάνης, στα Τρίνησα, και (ακολουθώντας το Βασιλοπόταμο), τα Λεβέτσοβα, του Κεράσπα(χη) και το Σκλαβοχώρι. Τα ορεινά χωριά, χτισμένα πάνω στα προβουνά του Ταυγέτου όπως τα χωριά Σοχά, Διπόταμα, (Ν)Τόριζα, Πολιάνα, Κουμουστά, Γοράνοι, Πολοβίτσα, Κουρτσούνα, Λιαντίνα, Παλιοχώρι, Ζελίνα (ή Μελιτίνη), Άρνα, Καστάνια... και τα πεδινά χωριά Τρίνησα, Τάραψα, Ποταμιά, Μούσγα, Λεβέτσοβα, Δαφνί, Κεράσπα(χη), Μαχμούτμπεη (ή Σκλαβοχώρι), Ανώγεια, Ξηροκάμπι..., χτισμένα στον κάμπο της Λακεδαίμονος, χώριζαν ή –σύμφωνα με τις επιθυμίες των Τούρκων προστάτευαν– τον υπόλοιπο Μωριά από τη Μάνη³.

Στα μεγαλύτερα χωριά –ή και σε αυτά που βρίσκονταν σε σημαντικά κομβικά περάσματα– οι Τουρκοβαρδουνιώτες έχτισαν ένα (ή και δύο) οχυρωμένα καστρόσπιτα που τα ονόμαζαν πύργους. Σε αυτά έμεναν προφυλαγμένοι και ασφαλείς οι αγάδες των χωριών, ένας σε κάθε χωριό. Την εποχή της επανάστασης του 21 όλοι αναγνώριζαν ως αρχηγό τους τον ισχυρότερο και ιδιαίτερα σκληρό αγά των Γοράνων, τον Ρουμπή, που υπήρξε πρωταγωνιστής και ο μεγάλος ηττημένος στο Βαλτέτσι τον Μάη του 1821.

Από τους πύργους τους οι αγάδες, με ένα πλήθος «επαγγελματιών» πολεμιστών –εφοδιασμένων με όπλα και σύνεργα βασανιστηρίων– έλεγχαν τις επικράτειές τους. Οι δράσεις και οι πρακτικές αυτές των Τουρκοβαρδουνιωτών μεγιστοποιήθηκαν και τελειοποιήθηκαν από τους ίδιους –και άλλους Αρβανίτες μισθοφόρους που κάλεσε το διβάνι προς ενίσχυση– κατά τα Ορλωφικά (1769-1785) και τα χρόνια που ακολούθησαν. Έλεγχαν τους δρόμους μεταξύ των χωριών και έπαιρναν διόδια, έστηναν χωσιές σε περάσματα και λήστευαν περαστικούς ή παίδευαν αυτούς που δεν είχαν άδεια μετακίνησης, μάζευαν τους φόρους και βασάνιζαν, φυλάκιζαν, σκλάβωναν ή θανάτωναν αυτούς που δεν πλήρωναν, έκαιγαν και ερήμωναν χωριά με σφαγές και πιέσεις για εξισλαμισμούς.

² Διοικητικά όλη η νοτιοανατολική Πελοπόννησος αποτελούνταν από τρία μεγάλα βιλαέτια ή καζάδες: του Μυστρά, της Βαρδούνιας και της Μάνης.

³ Στην ψηφιακή έκδοχή της εφημερίδας που είναι αναρτημένη στον διαδικτυακό τόπο <http://efaris.gr> είναι αναρτημένος και χάρτης της περιοχής της Βαρδούνιας.

Χαρακτηριστικά συμβάντα που συγκλονίζουν έχουν γίνει γνωστά από την τοπική προφορική παράδοση και γραπτές μαρτυρίες: το 1775 οι κάτοικοι του Παλιοχωρίου αφού βασανίστηκαν και είδαν τον προεστό τους να αποκεφαλίζεται «γιατί αρνήθηκε να πουλήσει το χωριό», το εγκατέλειψαν, αφήνοντάς το «παντί έρημον». Την ίδια χρονιά «οι κάτοικοι της Κουρτζούνας διεσκορπίστηκαν ως πρόβατα εκ λύκων». Το 1795, η μονή της Γόλας «καταστραφείσα» διαλύθηκε και εγκαταλείφθηκε για πολλά χρόνια. Το 1798, η μονή της Ζερμπίτσας για χρέος από απλήρωτους φόρους στερήθηκε τον ηγούμενό της «όπου τον επήρε σκλάβον ο Μουσάγας Μπαρδουνιώτης» (...).

Τα πρώτα μηνύματα και προτροπές για το ξεκίνημα ενός ακόμη αγώνα για την απελευθέρωση από τους δυνάστες άρχισαν να γίνονται συγκεκριμένα και ομοιόμορφα πριν τον Μάρτη του 21. Περιείχαν πρωτόγνωρες λέξεις για μια «υπέρτατη αρχή» και συγκεκριμένες ημερομηνίες για το τέλος του Μάρτη, συνοδευόμενες από διαβεβαιώσεις ή υποσχέσεις για καράβια με όπλα που έστελναν οι ξένοι, Φράγκοι και Ρώσοι. Παράλληλα οι Τούρκοι και οι Τουρκοβαρδουνιώτες είχαν και αυτοί πληροφορίες. Ψυχανεμίζονταν ότι γίνονταν προετοιμασίες και είχαν αρχίσει να φοβούνται βοήθεια στους επαναστάτες από τους Φράγκους και τους Ρώσους.

Όταν, ξάφνου, –όπως λέει η προφορική παράδοση– πολλοί είδαν από τα ψηλώματα των Βαρδουνιώτικων πρόβουνων του Ταυγέτου αναλαμπές φωτός πάνω στον σκοτεινό ακόμη ουρανό, καθώς ξημέρωνε η 17η του Μάρτη του 21. Οι φωτεινές αναλαμπές φαινότουσαν να ξεκινούν πάνω από τη θάλασσα, κοντά στο Μαραθονήσι (το σημερινό Γύθειο). Σε λίγο ακολούθησαν τούφες καπνού που σηκώνονταν προς τον ουρανό και φωτίζονταν κάθε τόσο από τις αναλαμπές του φωτός. Κάποιοι άκουγαν καθυστερημένα και υπόκωφους, μακρινούς ήχους που θύμιζαν κρότους κανονιοβολισμών.

Λέγεται ότι ο Ρουμπής και άλλοι αγάδες που μαζεύτηκαν βιαστικά –περίεργοι και ανήσυχoi– στο καστρόσπιτο του αρχηγού τους, στους Γοράνους, θορυβήθηκαν. Συνδύασαν μάλιστα το γεγονός όχι μόνο με τις φήμες που ακούγονταν, αλλά και με μια επιστολή που είχαν πιάσει οι άνθρωποί τους εκείνες τις μέρες. Την έστειλε ο ουλεμάς Σιέχ Νετζήπ εφέντης από την Τριπολιτά στον γιο του που ήταν στη Μάνη για να γυρίσει γρήγορα. Υπήρχαν και φήμες –σωστές– που έφερναν τον Κολοκοτρώνη να έχει φτάσει από τη Ζάκυνθο στη Μάνη.

Κάποιοι ραγιάς, υποτακτικός του Ρουμπή, προστάχτηκε να πάει στο Μαραθονήσι και να γυρίσει γρήγορα με ό,τι θα είχε δει και ακούσει. Αυτός έφερε –σύμφωνα με την παράδοση– την είδηση «ήρθε η Φραγκιά (!)». Οι αγάδες προετοιμασμένοι από τις φήμες και τις υποψίες τους για ξεσηκωμό των ραγιάδων και βοήθεια από τους ξένους –που τους αποκαλούσαν όλους «φραγκιά»– φαντάστηκαν πλοία με κανόνια, ιππικό που αποβιβάζονταν και οργανωμένο στρατό που προετοιμαζόταν να βαδίσει εναντίον τους. Μετά από ολονύχτιες συζητήσεις και διχογνωμίες, αποφάσισαν να αφήσουν τα χωριά τους, όπου θεώρησαν ότι κινδύνευαν, και να φύγουν για τον οχυρωμένο Μυστρά ή και για την Τριπολιτά.

Χιλιάδες άντρες ετοιμοπόλεμοι πολεμιστές (τρεις χιλιάδες;) και πολύ περισσότερα γυναικόπαιδα (δέκα χιλιάδες;) άφησαν τους πύργους και τα σπίτια

τους και έφυγαν με τα πόδια και με όλα τους τα υποζύγια, παίρνοντας μαζί τους μόνο τροφές και ό,τι μπορούσαν να σηκώσουν. Έφυγαν έτσι, αφήνοντας άδειους και αφύλακτους τους πύργους. Υπολόγιζαν να γυρίσουν σύντομα και πρόσταξαν τους χριστιανούς γείτονές τους να προσέχουν τα σπίτια τους. Φτάνοντας στο Μυστρά κατασκήνωσαν έξω από το κάστρο και συνέχισαν τις συζητήσεις και τις αντεγκλήσεις, αλλά γρήγορα πήραν την απόφαση και συνέχισαν για την Τριπολιτσά.

Ποτέ δεν γύρισαν πίσω (...) Ο Ρουμπής –αρχηγός τους πάντα– προσπάθησε επικεφαλής πέντε χιλιάδων Τουρκαλβανών και Τούρκων να διασπάσει την πολιορκία της Τριπολιτσάς αλλά και να γυρίσει στην Βαρδούνια όμως σταμάτησε με οδυνηρό για αυτόν τρόπο στο Βαλτέτσι (τον Μάη του 1821), όπου χάθηκαν οι περισσότεροι άντρες του. Ο ίδιος ο Ρουμπής το 1822 εμφανίστηκε με λίγους στην Βαρδούνια, όμως πιάστηκε, φυλακίστηκε στον Πύργο της Πρίτσας και θανατώθηκε από τον Μιχαήλ (Μιχαλάκη) Γιατράκο από την Άρνα. Οι γυναίκες και τα παιδιά, χωρίς τους προστάτες τους, είχαν την ίδια τύχη στην Τριπολιτσά κατά τη διάρκεια της πολιορκίας της πόλης. Σχεδόν όλοι οι πύργοι της Βαρδούνιας γκρεμίστηκαν από τους Έλληνες, πριν πέσει η Τριπολιτσά, για να μην οχυρωθούν σε αυτούς οι Τουρκαλβανοί αν κατάφερναν να γυρίσουν. Πρώτος γκρεμίστηκε ο πύργος του Ρουμπή, στους Γοράνους, και στη θέση του κτίστηκε η μεγάλη εκκλησία του Αη-Γιώργη.

(Και) Η Φραγκιά δεν έφτασε ποτέ στη Βαρδούνια. Δεν υπήρξαν ποτέ πλοία της με κανόνια για να αποβιβάσουν στρατό στο Μαραθονήσι. Απλώς ένα μικρό δίκροτο του μυκονιάτη καπετάνιου Αντρέα Φραγκιά, η ομώνυμη «Φραγκιά», είχε αράξει εκείνο το πρωινό στις 17 του Μάρτη στο λιμάνι και ξεφόρτωνε καριοφίλια και βόλια που είχαν αγοραστεί για τον αγώνα. Εκείνη την ημέρα θα ξεκινούσαν πολεμιστές (Μανιάτες και Λακεδαιμόνιοι μαζί με τον Κολοκοτρώνη, τον Παπαφλέσσα και άλλους) για την Καλαμάτα, όπου την κατέλαβαν, αφού λειτουργήθηκαν στην Αρεόπολη. Πριν ξεκινήσουν, ξημερώματα, ο Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης μοίραζε όπλα και έριχνε με το κανονάκι του πλοίου κανονιές (...).

Αυτός που έφερε την είδηση στον Ρουμπή και στους άλλους Τουρκαλβανίτες αγάδες, όπως την έφερε: «ήρθε η Φραγκιά», προκάλεσε συνειδητά ή ασυνειδητά σύγχυση και επιτάχυνε την απελευθέρωση –και μάλιστα αναίμακτη– της περιοχής μας.

Βασίλη Η. Χριστόπουλου Παλιές θύμησες (II)

Κάποτε, στην ηλικία των 7 με 8 χρονών εγώ και ο αδελφός μου 4 χρόνια πιο πάνω, μάς έστειλε ο πατέρας μας με μία γαϊδούρα που είχαμε να ποτίσουμε τον κήπο με το μαγγανοπήγαδο. Στον δρόμο που πηγαίναμε συναντήσαμε τον εξάδελφό μας τον Κώστα να έρχεται με το μουλάρι τους. Καβάλα ο Κώστας και με δύο καλάθια δεμένα στο σαμάρι γεμάτα με σύκα. Όταν το μουλάρι του Κώστα είδε την γαϊδούρα, αφηνίασε, πέταξε τον Κώστα κάτω και άρχισε τις κλωτσιές. Στο σαμάρι έμειναν μόνο τα χερούλια από τα καλάθια. Εμείς μείναμε άφωνοι. Πρέπει να έφαγε πολύ ξύλο από τη μάνα του!

Χαρίλαου Ν. Σταρόγιαννη
Ο πύργος του Λιακάκου στα Λιακαίικα

Ο πύργος του Λιακάκου εκτίσθη πριν από το 1800, χωρίς να είναι γνωστή η ακριβής χρονολογία του και εχρησιμοποιείτο ως κατοικία του εκάστοτε Τούρκου τοποτηρητή της περιοχής. Τελευταίος υπήρξε ο Δερβούκος.

Ο πύργος αποτελείτο από ισόγειο και δύο ορόφους. Με το πέρασμα των χρόνων αφαιρέθηκε ο πάνω όροφος λόγω της κλίσης που είχε, σύμφωνα με τις μαρτυρίες του συγγενή μου Γεωργίου Η. Σταρόγιαννη, του οποίου η μητέρα ήταν το γένος Λιακάκου. Σήμερα το μόνο που έχει απομείνει του άλλοτε επιβλητικού πύργου είναι ένας σωρός ερειπίων.

Αρχές Αυγούστου του 1821 η Επανάσταση στην Πελοπόννησο είχε θερίψει για τα καλά και οργανώνεται από τον Κολοκοτρώνη και άλλους Πελοποννησίους οπλαρχηγούς η άλωση της Τριπολιτσάς. Όλοι οι Τούρκοι αξιωματούχοι, πλούσιοι και επιφανείς της Πελοποννήσου συγκεντρώνονται στην Τριπολιτσά είτε για να γλυτώσουν από τους επαναστάτες Έλληνες είτε για να βοηθήσουν να μην πέσει η Τριπολιτσά.

Μεταξύ αυτών και ο Δερβούκος, ο οποίος ήταν παντρεμένος με Ελληνίδα και είχε αποκτήσει τρεις κόρες. Είχε προσλάβει στην υπηρεσία του τον Θεοδόση Λιακάκο από την Κουμουστά ως γραμματέα του. Φεύγοντας για την Τριπολιτσά, άφησε ως εντολή στον Λιακάκο να παντρεύει και να προικίζει τις τρεις κόρες, σε περίπτωση που δεν επιστρέψει. Ως αντάλλαγμα του άφηνε την υπόλοιπη περιουσία του, η οποία ήταν τεράστια.

Η άλωση της Τριπολιτσάς συνετελέσθη Παρασκευή 23 Σεπτεμβρίου 1821. Χιλιάδες Τούρκοι εφονεύθησαν, μεταξύ και αυτών ο Δερβούκος. Έτσι, ο πύργος και η τεράστια περιουσία του πέρασε στην κατοχή του Λιακάκου, ο οποίος δεν ετήρησε τον λόγο του, όσον αφορά την προίκα των τριών κορασίδων.

Όταν αργότερα στο νεοσύστατο μικρό ελληνικό κράτος ο νεαρός βασιλιάς Όθων εξήτησε να επισκεφθεί την Σπάρτη και το Γύθειο, περνώντας από το Ελληνικό Γεφύρι και βλέποντας από εκεί τον πύργο, που εδέσποζε της περιοχής, επλησίασε με την ακολουθία του για να γνωρίσει τον οικοδεσπότη Λιακάκο, ο οποίος είχε τον τίτλο του Δημογέροντα σύμφωνα με την ίδρυση των δήμων. Έτσι, δικαίως ο Λιακάκος φιλοξένησε τον βασιλέα. Στο ισόγειο του πύργου διατηρούσε ελαιοτριβείο και σε ερώτηση του νεαρού βασιλέα εάν είχε μεγάλες ποσότητες ελαιολάδου, του απάντησε υπερβολικά, λέγοντάς του: Μεγαλειότατε, αν αδειάσω το λάδι που έχω στο ποτάμι της Ρασίνας, θα φθάσει μέχρι την θάλασσα. Ήθελε με αυτήν την απάντηση να δείξει τις μεγάλες ποσότητες που κατείχε.

Ως δήμαρχος ο Λιακάκος εκτέλεσε πολλά έργα. Σπουδαιότερο αυτών είναι η μεταφορά του νερού με μεγάλο χωματαύλακο από την πλευρά του Αγίου Σπυριδώνα και μέσω της Μπαρμπανίτσας και κάτωθεν του Ελληνικού Γεφυριού στα Λιακαίικα.

Με την πάροδο των χρόνων στην περιοχή γύρω του πύργου έκτισαν τις οικίες τους οι απόγονοί του και έτσι η περιοχή ονομάζεται μέχρι σήμερα Λιακαίικα.

Όλα τα ανωτέρω γραφόμενα, τα οποία είναι επίκαιρα των διακοσίων ετών ελευθερίας που εορτάζουμε, μου τα διηγήθηκε η Θεώνη Λιακάκου και μου τα επιβεβαίωσε η Αναστασία Σακελλαριάδη, κάτοικος πολλών χρόνων της περιοχής και συγγενής του Λιακάκου.

Λιακαίικα, 11 Δεκεμβρίου 2021

Παναγιώτη Γ. Λαμπρινού
Ο καιρός στα χωριά μας

Αύγουστος

1-10: Καύσωνας συνεχόμενος με 40-45 βαθμούς.

20: Βροχή επί σαραντα λεπτά μετά από εξήντα πέντε μέρες ξηρασίας και καύσωνα διάρκειας.

Σεπτέμβριος

Ξερικός μήνας με υψηλές θερμοκρασίες.

Οκτώβριος

7-8: Σύστημα «Αθηνά» με καταιγίδες. Σοβαρό σύστημα μετά από εκατόν δέκα μέρες.

10-15: Βροχές

24-26: Βροχές ισχυρές

Νοέμβριος

2: Βροχές. Το πρώτο κατέβασμα της Ρασίνας. Μετά από λίγες μέρες σταμάτησε.

17: Τοπικές βροχές

19: Τοπικές βροχές

22-23: Βροχές ισχυρές. Το πρώτο χιόνι στον Ταΰγετο. Η Ρασίνα κατέβασε για τα καλά και από τότε τρέχει συνέχεια.

26: Βροχές ισχυρές.

27: Καταιγίδα ισχυρή το βράδυ με πολύ αέρα (ανεμοστρόβιλο) με αποτέλεσμα να προκληθούν ζημιές. Η Ρασίνα κατέβασε πολύ νερό.

29-30: Ισχυρές βροχές με δυνατό αέρα. Χιόνι στον Ταΰγετο. Πρώτη πασπάλα στον Πάρνωνα. Ξανά η Ρασίνα κατέβασε πολύ νερό.

Δεκέμβριος

3-7: Βροχές έντονες. Χιόνια στον Ταΰγετο.

9-12: Βροχές. Η Ρασίνα έφερε πολύ νερό. Κατέβασε και η Κολοπάννα ακόμη.

18: Χιόνια και στα δυο βουνά μέχρι τα 650μ. υψομετρο.

26-28: Βροχές ισχυρές. Γερή κατεβασιά της Ρασίνας.

30: Τοπικές βροχές

Άννας Ιππιώτου - Μαστακούρη
Τα λαλάγγια

Στο Ξηροκάμπι τα λαλάγγια τα φτιάχνουμε παραμονή των Φώτων. Τότε που είναι η τελευταία μέρα των καλικάτζαρων πάνω στην γη. Ανεβαίνουν από τα έγκατα της γης παραμονή Χριστουγέννων, για να κάνουν δύσκολη την ζωή των ανθρώπων. Των Φώτων που βαφτίζεται ο Χριστός ξανακατεβαίνουν και αρχίζουν πάλι το ροκάνισμα του δέντρου της ζωής!! Τους τραβάει η μυρωδιά του πορτοκαλιού, της κανέλας και του φρέσκου τηγανιτού ελαιολάδου.

Μόλις έσβηνε ο φούρνος του παππού και τελείωνε η δουλειά (την άλλη μέρα ήταν αργία, κλειστός ο φούρνος, πηγαίναμε στην δεξαμενή να ρίξουμε τον Σταυρό) το απογευματάκι αργά ανακάτευε στο ζυμωτήριο τα υλικά, το προζύμι, λίγη μαγιά, ελαιόλαδο, αλεύρι και άρχιζε να τρίβει το αλεύρι, να γίνονται οι σβόλοι. Μετά πέφταν τα πορτοκάλια, τα μυρωδικά, το νερό και λίγος αγιασμός. Ζύμωνε το ζυμωτήριο για να γίνουν τα λαλάγγια τραγανά, να τρίβουν να μην λαστιχώνουν. Έτσι έλεγε ο μπαρμπα-Πολύδωρος ο μάστορας. Κατεβάζαμε τις πινακωτές, βάζαμε επάνω το πιασίρι (πανί) και άρχιζε το πλάσιμο. Μακριά κορδόνια ανά τετράδες. Έπρεπε να φουσκώσουν λίγο για να τηγανιστούν. Στην πίσω αυλή του φούρνου, εκεί που τοποθετούσε τα ξύλα, η γιαγιά Ευγενία είχε ανάψει την φωτιά. Έβαζε το τρίποδο και επάνω του το μαύρο χαράνι με φρέσκο ελαιόλαδο. Ο παππούς και η μαμά έπλαθαν, εγώ έβαζα στην μακρόστενη πινακωτή τα κορδόνια. Τα πρώτα ήταν έτοιμα φουσκωμένα. Αρχίζα να τα κρεμάω τέσσερα - πέντε στα χέρια μου και να τα πηγαίνω έξω στην γιαγιά για τηγάνισμα. Πρώτα πρώτα έριχνε στο λάδι τον Σταυρό. «Ας πάει, Παναγιά μου δεξιά» έλεγε. Και πήγαινε. Έκανε τον σταυρό της και φώναζε του παππού: «Δεξιαααααά». Φέρε, Αννούλα, λαλάγγια. Αρχίζε για τα καλά το τηγάνισμα. Το σουρωτό και τα ταψιά δίπλα της. Το πρώτο λαλάγγι το έτρωγα εγώ. Το δεύτερο ο Πέτρος. Θαύμα. Τέλεια. «Τρίβουννν;» ρωτούσε ο παππούς. «Ωραιότατα» έλεγε η γιαγιά. Να και η κυρά Κατίνα με την λεκάνη της. Έφερνε το ζυμάρι της να το ρίξει λίγο να γυρίσει στο ζυμωτήριο να γίνει αφράτο.

«Και του χρόνου και του χρόνου». «Έλα άνοιξε την ποδιά σου» έλεγε η γιαγιά και της έβαζε πέντε - έξι. Να και η κυρά Αθήνα. «Άνοιξε την ποδιά σου» έλεγε η γιαγιά. Σε λίγο να και η Βαρβάρα. «Έλα, μωρή, να βοηθήσεις» της έλεγε η γιαγιά. «Και του χρόνου» έλεγε η Βαρβαρίτσα, που την έλεγα εγώ. Όταν έφευγε, της έδινε μια λαδόκολλα γεμάτη η γιαγιά. Είχε πολλά παιδιά. «Αν σωθούν, να ξανάρθεις να σου δώσω πάλι. Μην φτιάξεις εσύ, με μικρά παιδιά, πού να προλάβεις Βαρβάρα μου»!!!

Ήταν η ώρα για ξεπόρτισμα. Δέκα το βράδυ πια. Έβαζα στην λαδόκολλα πέντε - έξι λαλάγγια και πήγαινα στην πιο πάνω γειτονιά στην θεία Μαρία και στην θεία Λαμπία. Έπιθαν λαλάγγια στο τζάκι. Τα έπλαθαν στο χαμηλό στρογγυλό τραπέζακι και ωωωπππ μέσα στο λάδι. Ήξερε την ώρα ο μπαρμπα-Τάκης και με περίμενε στην εξώπορτα. «Βρε καλώς την. Μπας και είδες κανέναν καλικάτζαρο»; «Όχι, μπαρμπα-Τάκη, ευτυχώς». Έτρεχα κιόλας. Αρχίζε λοιπόν η σύγκριση. «Ωραία τα λαλάγγια του ΠΟΛΥΔΩΡΟΥ» έλεγε η θεία Μαρία. «Εμμμμ, το ζυμωτήριο, βλέπεις». «Έλα, μωρ' Άννα», έλεγε ο μπάρμπα Τάκης, «τρώγε». Μου έφερνε τυρί χωριάτικο, φρέσκες ελιές ξιδάτες και ζεστά λαλάγγια.

Μου άρεσαν πολύ αυτά τα λαλάγγια της θεία-Μαρίας. Έβαζε και σταφίδες. Ήταν χονδρά κορδόνια και ροδοκόκκινα. «Μμμμ, πολύ ωραία και τα δικά σου, θεία Μαρία». «Μμμ, για να δούμε τι θα πει και ο μάστορας». Την παράλλη μέρα πήγαινε στον φούρνο για να πάρει την γνώμη του. Πάντως μέχρι και τώρα καλικάτζαρο δεν έχω συναντήσει!!!!

Αφού πέρασαν τα χρόνια και τα παιδιά μου ήταν μεγαλωμένα, η γιαγιά έφτιαχνε τα λαλάγγια στην κουζίνα της, στην κατσαρόλα με το λάδι και πήγαινε στην θεία Μαρία για την σύγκριση. Η θεία Μαρία δε τής έδινε μια ποδιά λαλάγγια, «για την Αννούλα, Ευγενία, όταν έρθει στο χωριό και δεν την δω»!!!! Παραμεγάλωσα και έτρωγα τα λαλάγγια της, οπότε έφτιαχνε. Είχα το φίλεμά μου. Μου λείπουν όλοι αυτοί οι άνθρωποι!!! Τους έζησα όμως, τους χάρηκα και δεν τους ξεχνώ. Το καλύτερο βέβαια απ' όλα είναι να είσαι παιδί και να μεγαλώνεις με αγάπη.

Ποταμίτη Ο Τράκτερας

Στο facebook της ομάδας της Ποταμιάς γίνονται πολλές αναρτήσεις, οι οποίες έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Μία από αυτές έγινε στις 5 Οκτωβρίου 2021 με τίτλο «Ο Τράκτερας». Την ανάρτηση έκανε ο Γεώργιος Δ. Παναγάκος (αεροπόρος), τον οποίο και ευχαριστούμε θερμά για τη συγκατάθεσή του να την αναδημοσιεύσουμε.

Ξαφνικά το απόγευμα άρχισε να ακούγεται το τραγούδι «Μαντουβάλα, αγάπη γλυκιά μου...» από τον δρόμο προς την ΔΕΗ και όλοι ξέραμε ότι έρχεται ο Τράκτερας. Ο Τράκτερας ερχόταν να παίξει κινηματογράφο στο χωριό μας με τη κινηματογραφική μηχανή και τα άλλα συμπράγκαλα στην καρότσα του τρακτέρ του.

Μιλάμε για την εποχή του 1960-65 που η Ποταμιά δεν είχε ηλεκτρισμό. Πήγαινε λοιπόν στο μαγαζί του Αγησίλαου Παπαδάκου (το μαγαζί που είχε ο Στέλιος Μασούρας), έστηνε έξω τη γεννήτρια και όποιος προλάβαινε έβλεπε κινηματογράφο με εισιτήριο 2 δρχ. ή ακόμη και σε είδος. Τι έργα βλεπουμε; «Μάνα γιατί με γέννησες» ή καουμπόικα, Ξανθόπουλος και Μάρθα Βούρτση. Αν χάλαγε η γεννήτρια, όπου φύγει φύγει ο Τράκτερας. Βέβαια, αργότερα, όταν ήλθε ο ηλεκτρισμός, ο κινηματογράφος παιζόταν τον χειμώνα στου Παναγούλια το σπίτι και το καλοκαίρι στον χώρο που διαμόρφωνε ο μακαρίτης Γιώργος Σταυρόπουλος μεταξύ του μαγαζιού του Ευάγγελου Παπαδάκου και του σπιτιού του Χαραλάμπη Καμίτση. Στο διάλειμμα η μπαμπλέα έμπαινε τσάμπα. Ο κινηματογράφος ήταν η μεγαλύτερη χαρά τα χρόνια εκείνα. Ωραία χρόνια.

Εννοείται ότι είχαμε θέμα με τον δάσκαλο για τον κινηματογράφο, εκτός και του πηγαίναμε ξύλα στο σπίτι του.

Τάσου Κων. Φραγκή
Οι παλιές γειτονιές μας
(οι νοσταλγικοί μικρόκοσμοι, οι ρούγες, οι σεμπριές)

Το χωριό κατηφορίζει από το ρίζωμα και απλώνεται ως κάτω στη δημοσιά. Το προικιό του, που ζει τους κατοίκους του, αιώνες τώρα είναι ο ελαι-ώνας. Που χωρίς άλλο είναι κι ένα ανεκτίμητο στοιχείο της γοητείας του που αποκαλύπτεται απ' άκρη σ' άκρη μόνο από ψηλά καθώς το βλέμμα αντικρύζει από 'κει το εξάισιο συνταίριασμα του χωριού και του κάμπου. Με τις κερα-μοσκεπές που εξέχουν πάνω από τις κουτρούφες και μερικές βελανιδιές που προβάλλουν που και που μόνες τους. Με κάμπουσα κυπαρίσσια να καμαρώνουν για το μπόι τους. Ευσταλή κι ανυπερβλήτα. Με την περηφάνια τους να λυγίζει μόνο σαν βγαίνουν στο κυνήγι οι πετρίτες. Οι δαιμόνιοι θηρευτές, οι ελεύθεροι και υπερόπτες του ουρανού που σκίζουν τον αέρα σαν την αστραπή καθώς φέρνουν βόλτες πάνω απ' τις κορυφές τους και σκορπάνε τον τρόπο στα πετεινά της γης και τ' ουρανού.

Κι επειδή, ως φαίνεται, η Φύση δεν αφήνει τίποτα στην τύχη, πριν τελειώσει το έργο της φρόντισε να φυτρώσουν κι αρκετές μαμουκαλιές. Αυτές με τον κορμό της βελανιδιάς και τον ανθό των κυκλαμίνων. Κάθε μια κι ένα γλυκό μειδίωμα για να μερέψει το γκρίζο σερί του κάμπου.

Η σκέπη του χωριού μας όμως είναι ο Ταϋγκετος. Στέκει αιώνιο σύμβολο της ρώμης και του μεγαλείου. Με την ασημί αλπική θωριά του και χαμηλά τον βαθυπράσινο ζωφόρο του, μια σειρά τσουμπάρια με τη ράχη κυρτή σαν σε γονυκλεισία μπροστά στο υπέροχο δέος. Στις δυσπρόσιτες σπηλιές και στις χαράδρες του, στις κρυψώνες των δασών του, οι κυνηγημένοι σέρναν το φόβο τους. Κάποιοι άλλοι στις κορυφές του ένιωθαν πιο κοντά στο Θεό. Οι γενναίοι έστηναν τα λημέρια τους κι όρθωναν το ανάστημά τους στην τυραννία. Οι ξεχωριστοί του Νου και της Τέχνης που αδιάκοπα πασχίζουν για το Ιδεώδες και το Κάλλος της ύπαρξης και της δημιουργίας, ιχνηλατούν τα νοήματά του κι ακουμπάνε στα λιθάρια του τα δικά τους αναθήματα. Τις γραφίδες, τα χαρτιά και τα καλέμια τους.

Και αυτή η μικρή γωνιά της πατρίδας, λοιπόν, που η φύση προίκισε αφειδώλευτα, έζησε της μεγάλες στιγμές της ιστορίας και κατέθεσε τη δική της συνεισφορά την εποχή των θριάμβων αλλά και το δικό της τίμημα στους χαλεπούς καιρούς της τραγωδίας.

Το ξημέρωμα της δεκαετίας του '50 φέρνει μαζί του την ελπίδα μιας νέας ειρηνικής εποχής μετά τη μεγάλη δεκαετή περιπέτεια της Κατοχής και της αδερφοσφαγής που ακολούθησε και που τόσα δεινά σώρευσε στους ανθρώπους και άφησε στο κορμί της πατρίδας πληγή χαίνουσα. Αθεράπευτη. Έναν νέο και μεγάλο διχασμό.

Οι χτεσινοί εχθροί όμως σιγά - σιγά θα συνειδητοποιήσουν ότι αυτά που γκρέμισαν οι θύελλες του πολέμου θα τα χτίσουν ξανά αντάμα με κόπους και θυσίες. Αφού πνίξουν τον πόνο τους και λειάνουν το θυμό τους. Ο ένας κοντά στον άλλον. Όπως πριν. Στις γειτονιές τους. Που τα φτωχόσπιτά τους τα χωρίζει ένα σοκάκι, ή μια σουδα που βάζουν τον κήπο τους. Μια μικρή αυλή με την κληματαριά της ή μιας δρασκειλιάς μαντρότοιχος. Και μερικές φορές ...μια μεσο-

τοιχία. Τα όριά τους είναι απροσδιόριστα αλλά συνήθως η μια είναι κοντά στην άλλη.Και έχουν και όνομα.... Στη δυτική εσχατιά του χωριού είναι το Φιλιατρό, μια από τις μεγαλύτερες. Τα περισσότερα σπίτια του είναι χτισμένα στη ρίζα του βουνού.

Στο ανατολικό έμπα του χωριού ο Κάτω και ο Πάνω Αρκασάς με το δικό του σχολείο πάνω στο δρόμο. Απέναντι από την εκκλησιά του Αγιο-Δημήτρη. Πιο πάνω τα Γερομαρταίικα, τα Βολταίικα και τα Κληρονομαίικα. Στο νότο τα Κατσουλαίικα και η Μούσγα. Τα Λιακαίικα, τα Κονιδαίικα και τα Λασκαραίικα. Στη βορινή είσοδο είναι τα Ξηροποδαίικα και πιο μέσα η Άγια Λάυρα με το εκκλησάκι του Άι-Γιωργη (που ήταν μετόχι του μοναστηριού της Άγιας Λάυρας). Τα Κολυμπιτσαίικα (από παραφθορά της λέξης κολυμπήθρες, πέτρινα αρχαιολογικά ευρήματα στην περιοχή) και τα Σολωμαίικα.....

Στις περισσότερες περιπτώσεις το όνομα της γειτονιάς το δίνει το κυριαρχούν σόι ή το τοπωνύμιο. Κάθε γειτονιά έχει και τη ρούγα της. Το αντάμωμα των γυναικών, κυρίως, τις ζεστές νύχτες. Από το απόβραδο κι όσο πάρει.... Κάθονται στο φως του Φεγγαριού σε κάποιο πεζουλάκι, σε άβολα σκαμνάκια που φέρνουν μαζί τους και άλλοτε στο πλατύσκαλο κάποιας αυλής. Οι όμορες της εκκλησίας γειτονιές έχουν τις ρούγες τους στον αυλόγυρό της. Λένε τα δικά τους, του σπιτιού και της φαμίλιας. Οι μεγαλύτερες διηγούνται ιστορίες κι ένα σωρό παράδοξα. Διασκεδάζουν με τα χωρατά των τολμηρών και ξομπλιάζουν τις απούσες. Εκείνες τις ώρες οι άντρες είναι στα καφενεία και στις ταβέρνες. Τις υπόγειες και τις επίγειες. Γύρω από ένα τραπέζι με λίγα ρηχά πιάτα με γλίσχρο μεζέ ανάρια, αλλά με κρασί μπόλικο.

Υπάρχει και μια ακόμα....ρούγα. Αυτή, έξω από την Ηλεκτρική, κοντά στην εκκλησία. Με μια ντιζελομηχανή που το αγκομαχητό της το τρέμουν κι οι γλόμπτοι που φωτίζει. Εκεί δίνουν το ραντεβού τους, αγόρια και κορίτσια του χωριού. Σ' αυτή, το πρόσταγμα έχει η ορμή της νιότης και από νωρίς ...η ρούγα γίνεται ξεφάντωμα.

Κι εκεί στο γέλιο, το παιχνίδι και τα χαριεντίσματα θεριεύουν τα εφηβικά σκιρτήματα και θάλλουν οι αδάμαστοι πόθοι σε μια ακόμα όμορφη νύχτα.

Σε κείνα λοιπόν τα χρόνια του μαρασμού μετά την Κατοχή και τον Εμφύλιο έλλειπαν τα εργαλεία καλλιέργειας και τα ζώα εργασίας. Οι αγρότες είχαν μόνο τα χέρια τους. Το χρήμα ήταν δυσεύρετο και τα τεφτέρια των μπακάληδων χοντρά. Αλλά συνήθως και η υπόσχεση του φτωχού νοικοκύρη ήταν λόγος τιμής.

Γράφ' τα και μεθαύριο στο λάδι θα στα φέρω, έλεγε. Και κάπως έτσι πρόβαλε αδήριτη η ανάγκη της κοινής προσπάθειας και έκανε τους ανθρώπους να παραμερίσουν τις διαφορές τους που γέννησε ο πόλεμος κι η «παλιοκατάσταση» και να σμιξουν στον αγώνα της ζωής. Για το συμφέρον όλων όπως εξηγούσαν οι συνετοί στους απρόθυμους και στους μικρόψυχους και κάθε φορά τέλειωναν τις ορμήνιες τους με το ίδιο μότο.

Στο κάτω - κάτω μια πόρτα είμαστ' όλοι. Και εμφανίστηκαν ξανά οι παλιές μορφές του ατελούς και άτυπου συνεργατισμού που τις έλεγαν «σεμπριές» και δεν ήταν τίποτ' άλλο παρά η βοήθεια του ενός στον άλλον, σ' όλο το φάσμα της κύριας αγροτικής δραστηριότητας, με ό,τι διέθετε ο καθένας και την προσωπική του εργασία. Άλλωστε ήταν νωπό στη συλλογική μνήμη όλων σχεδόν των

Ξηροκαμπιτών το εγχείρημα της ίδρυσης του «Ολοκληρωμένου Γεωργικού Συνεταιρισμού». Εμπνευστής και πρωτοπόρος του πανελλαδικά ήταν ένας φλογερός πατριώτης και ανθρωπιστής, ο συμπατριώτης μας Παναγής Σκουριώτης. Αυτός ξεσήκωσε και το χωριό στην κοινή προσπάθεια για την επιβίωση στα χρόνια της σκληρής Γερμανοϊταλικής Κατοχής. Εκείνος ο αναγκαστικός συνεταιρισμός έθεσε φιλόδοξους σκοπούς και παρήγαγε σπουδαίο έργο που ανακούφιζε κι έδινε κουράγιο και ελπίδα στους σκλαβωμένους. Θεμελιώδης πρόνοια του καταστατικού υποχρέωνε τα μέλη του να προσφέρουν κάποιες μέρες εθελοντικής εργασίας, που την ονόμαζαν «προσωπική εργασία» και ίσχυσε έως τις αρχές της δεκαετίας του '60. Αυτές οι σεμπριές συχνά εκτείνονταν και στην οικιακή οικονομία που είχε μεγάλη συμβολή στη μεγέθυνση του συνολικού εισοδήματος.

Εδώ δέσποζε η προσωπικότητα της γυναίκας, της μάνας και της γιαγιάς που μοχθούσε αδιάκοπα για τα προς το ζην της οικογένειας. Σχεδόν σε κάθε γειτονιά υπήρχε ξυλόφουρνος, αργαλειός και όχι σπάνια ληνός. Κάθε οικογένεια είχε έναν κήπο και λίγα ζώα και πουλερικά για το κρέας τα' αυγά και το γάλα της φαρμίας. Έσμιγαν την παραγωγή τους κι έφτιαχναν το τυρί και τα ζυμαρικά τους. Τις χρονιάρες μέρες τα ψωμιά και τα γλυκίσματα. Έφτιαχναν πελτέδες και σαπούνι και στους αργαλειούς κουρελούδες, διάφορα στρωσίδια και χοντρόρουχα. Κι όταν οι άντρες απόσταιναν απ' το χορό στα κρασοστάφυλα, έμπαιναν και στο ληνό.

Κάθε τέτοιο αντάμωμα των γυναικών δεν ήταν δουλειά, δεν ήταν μόνο χρέος, ήταν μικρή χαρούμενη γιορτή της γειτονιάς, σε σπίτια με τις πόρτες ανοιχτές και μυροβόλες τις αυλές!

Εκ της Φάριδος **Υπέρ Πατρίδος**

Με πρωτοβουλία και δαπάνη του Παναγιώτη Π. Φραγκή, αντιπτεράχρου εν αποστρατεία, εντοιχίστηκε πλάκα στην πύλη του νεκροταφείου του ναού της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος (Σωτηρίτσας) στα Κατσουλαίικα για τους καταγόμενους από τον οικισμό πεσόντες κατά τη Μικρασιατική Εκστρατεία:

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΚΑΨΑΛΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Α. ΦΡΑΓΚΗΣ
ΕΠΕΣΑΝ ΜΑΧΟΜΕΝΟΙ
ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ (1922)

ΚΑΤΣΟΥΛΑΙΚΑ 2022

Παναγιώτη Δ. Χριστοφιλάκου
Ιταλοί «φιλοξενούμενοι» στ' Ανώγεια

Κατά τη διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου ο ελληνικός στρατός έστειλε τους Ιταλούς αιχμαλώτους στρατιώτες στην επαρχία, σε πολλά χωριά της χώρας, ώστε να φυλάσσονται, καθότι η φύλαξή τους στις συνοριακές γραμμές δεν ήταν πρακτικά εφικτή. Σε πολλά χωριά της περιοχής μας είχαν μεταφερθεί αρκετοί Ιταλοί. Στα Ανώγεια είχαν φέρει, όπως θυμούνται οι παλιότεροι, 70-80 στρατιώτες. Εύθυμοι και απλοί άνθρωποι έδειχναν· άλλωστε δεν ήταν φανατισμένοι με τον πόλεμο αυτοί οι άνθρωποι. Τους κρατούσαν στο σχολείο και τους φύλαγαν λίγοι άνδρες του στρατού. Δίπλα από το σχολείο σε ένα περιφραγμένο χωραφάκι την ημέρα τους άφηναν να βγαίνουν έξω για να περπατάνε, να κάνουν τα σιγάρα τους και για καλύτερη υγιεινή διαβίωση. Λίγες, μάλιστα, φορές τούς επέτρεπαν να πάνε λίγοι λίγοι και στο χωριό για περπάτημα, τότε μόνοι τους τότε με συνοδεία. Οι άνδρες του χωριού τούς έφερναν ψωμί, κονσέρβες και άλλα απαραίτητα. Τα πιτσιρικά τους έφερναν πορτοκάλια, λεμόνια και άλλα φρούτα και καθόντουσαν όλα μαζί και τους χάζευαν. Κατά διαστήματα έδιωχναν κάποιους για άλλο μέρος και έφερναν καινούριους. Όταν ήρθαν οι Γερμανοί στο χωριό, εννοείται πως ελευθερώθηκαν όσοι είχαν μείνει.

Σταύρου Η. Χαντζάκου
Χώμα να πιάνεις, μάλαμα να γίνεται.

Η μάνα μου δεν ήθελε να ξενιτευτώ. Εγώ επέμενα. Έφευγαν τότε πολλοί για τον Καναδά. Τη δεκαετία του '50 τα χωριά αδειάζανε. Τραβώντας το άλογο, θυμάμαι, φορτωμένο με μια βαλίτσα δεμένη με σιτζίμι για περισσότερη ασφάλεια, ξεκινήσαμε από το Παλιοχώρι. Καθ' οδόν προς το πρακτορείο των λεωφορείων στο Ξηροκάμπι λίγα λόγια ανταλλάξαμε. Φτάσαμε, ξεφορτώσαμε και ήρθε η ώρα του χωρισμού. Δεν θυμάμαι πολλά πράγματα από τις στιγμές εκείνες. Είδα τη μάνα μου δακρυσμένη. Τα χείλια της τρέμανε. Με αγκάλιασε και είπε: Χώμα να πιάνεις, μάλαμα να γίνεται. Η ευχή της έπιασε. Θεός σχωρέσ' την.

Συνδρομές

Για τη συνέχιση της έκδοσης της Φάριδος: Πάτρα Γιαννοπούλου 30€, Γεωργία Αλευρά 20€, Ιωάννης Π. Κονίδης 120€, π. Γεώργιος Λάτσης 20€, Μαριάννα Κιούση 10€, Χαρίλαος Κυπραίος 10€, Δημήτριος Αμοιρίδης 20€, Ελένη Μανιάτη 10€, Σοφία Μητροπούλου 10€, Ευδοκία Διαμαντάκου 10€, Γεώργιος Καλκάνης 130€, Γιάνης Καπετανάκος 35€, Τάσος Κ. Φραγκής 35€, Σταύρος Καλκάνης 50€, Γεώργιος Χίος - Χαρτουλάρος 35€, Στράτης Αλ. Σολωμός 35€, Θεόδωρος Κατσουλάκος 160€.

Κωστή Γ. Σακελλαριάδη
Αναφορά στην Αναστασία Δημητρίου Σακελλαριάδη

Το Σάββατο της 10ης Ιουλίου 2021 απεβίωσε η Αναστασία Δημητρίου Σακελλαριάδη στο Ίδρυμα Φροντίδας Ηλικιωμένων Μυρτιά της Θεσσαλονίκης. Η κακοδαιμονία της πανδημίας δεν της έδωσε τη χαρά να έχει δίπλα της τους αγαπημένους της παρά την επιθυμία της να της κρατούν το χέρι.

Τα βασικά στοιχεία του οδοιπορικού της βίου ανακάλεσε και μου μετέφερε ο αδελφός της Σπύρος. Πρόσθεσα ορισμένα από τα δικά μου βιώματα στις γραμμές που ακολουθούν, ελά-χιστη συνεισφορά στην αέναη εικόνα και μνήμη της ...

Η Αναστασία γεννήθηκε το 1930 στην Αθήνα. Ήταν δισέγγονη του Γεωργίου Αλατσά - Λαμπαδαρόπουλου - Σακελλαριάδη, κοσμοκαλόγερου στη μονή της Ζερμπίτσας και γενάρχη της Ξηροκαμπίτικης οικογένειας Σακελλαριάδη. Ο πατέρας της Δημήτρης, πρώτος ξάδελφος του πατέρα μου Γιώργου Σακελλαριάδη, γεννήθηκε στα Καμίνια το 1902 και σε ηλικία 40 ημερών η οικογένεια του εγκαταστάθηκε στο σπίτι της στα Λιακαίικα. Η μητέρα της Ευγενία, γεννημένη στην Κέρκυρα, συνάντησε τον πατέρα της στο κοινό μάθημα της Ανατομίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπου εκείνη ήταν φοιτήτρια της Φαρμακευτικής Σχολής και εκείνος ήταν φοιτητής της Ιατρικής. Τα πρώτα χρόνια μετά τον γάμο τους έζησαν στην Αθήνα.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου η οικογένεια ζούσε στο Ξηροκάμπι, στο σπίτι του πατέρα της. Μετά τη δολοφονία του στη Βασιλική του Ταυγέτου, το 1943, η μητέρα της πήρε τα παιδιά της, Αναστασία, Παναγιώτη και Σπύρο, και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, κοντά στη δική της οικογένεια.

Η Αναστασία τελείωσε το γυμνάσιο θηλέων στον Κολωνό με άριστα σε ηλικία 17 ετών. Στην ηλικία αυτή εργάστηκε ως γραφέας στον Δήμο Περιστερίου και συγχρόνως εγγράφηκε κατόπιν εξετάσεων στην Πάντειο. Δύο χρόνια αργότερα πέτυχε και προσλήφθηκε στο Τμήμα Μηχανοργάνωσης του ΙΚΑ, όπου δούλεψε στους πρώτους υπολογιστές της χώρας.

Τότε τη θυμάμαι, εγώ μικρό παιδί, στις αρχές της δεκαετίας του '50 να μου προσφέρει την πιο ζεστή αγκαλιά μετά από αυτή της μάνας.... Της οφείλω πολλά!...

Στο τέλος της δεκαετίας του '50 μετατέθηκε στο Υπουργείο Εργασίας και το 1960 μετακινήθηκε στον ΟΑΕΔ Θεσσαλονίκης, όπου και παρέμεινε μέχρι το 1962. Από τη Θεσσαλονίκη μετατέθηκε ως Διευθύντρια στο Μόναχο της Γερμανίας, στο γραφείο για τους Έλληνες εργάτες.

Με γνωστικό κεφάλαιο το πτυχίο της Παντείου και τις τρεις ευρωπαϊκές γλώσσες που γνώριζε (αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά), πήρε υποτροφία για μεταπτυχιακές σπουδές στη Γαλλική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης στο Παρίσι (1963-

1965), με αντικείμενο τον Επαγγελματικό Προσανατολισμό και την Ψυχολογία του εργαζομένου.

Μετά το πέρας των σπουδών της στο Παρίσι, μετατέθηκε στον Οργανισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης, που είχε έδρα το Στρασβούργο. Με την άνοδο της Δικτατορίας οι Ευρωπαίοι απέβαλαν τη χώρα από τον Οργανισμό του Συμβουλίου της Ευρώπης και η Αναστασία επέστρεψε στην Ελλάδα. Μετά την πτώση της Δικτατορίας τοποθετείται στη Νέα Υόρκη, στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Το 1975 βρίσκεται πλέον στην Ελλάδα, όπου και συνταξιοδοτείται το 1976.

Τα χρόνια της εργασίας της δούλεψε για τα προβλήματα της εργατικής τάξης και τη διευθέτηση και διαχείριση των σχέσεων των εργαζομένων της Ελλάδας με τα ευρωπαϊκά κράτη, συνέβαλε δε τα μέγιστα στην οργάνωση και λειτουργία των σχολών μαθητείας του ΟΑΕΔ και ιδιαίτερα στον επαγγελματικό προσανατολισμό των μαθητών τους.

Από το 1976-1977 επέστρεψε και άρχισε η εγκατάστασή της στο Ξηροκάμπι, στο πατρογονικό της σπίτι. Στο Ξηροκάμπι διέθεσε τις ικανότητές της και η συνδρομή της τόσο σε ανθρώπους και οικογένειες, ατομικά όσο και σε κοινά προβλήματα και θέματα ανάπτυξης και εξέλιξης του χωριού που αγάπησε και έδωσε κομμάτι της ψυχής της.

Η Αναστασία ήταν επί σειρά δεκαετιών ενεργό μέλος του Ορειβατικού Ομίλου των Αθηνών, με τον οποίο ανέβηκε πρώτα στα περισσότερα ελληνικά βουνά, όπως ο Όλυμπος, το Καιμακτσαλάν, η Πίνδος, το Μαίναλο, ο Πάρνωνα, ο Χελμός, η Οίτη και ο Παρνασσός, άπειρες φορές στον Ταΰγετο, και στη συνέχεια σε βουνά όλου του κόσμου, όπως τις Άλπεις, το Κιλιμάντζαρο, το Αραράτ, τις Άνδεις και τα Ιμαλάια.

Γύρισε ταξιδεύοντας την Ευρώπη και κυριολεκτικά όλον τον κόσμο, από τον Βόρειο Πόλο και τη Λαπωνία μέχρι τον Νότιο Πόλο στην Ανταρκτική. Διέσχισε τις Ηνωμένες Πολιτείες από τη Νέα Υόρκη ως την Καλιφόρνια και έφτασε μέχρι το Περού, το Μεξικό, τη Χιλή, αλλά και την Κίνα, την Ινδία, την Ιαπωνία, την Αφρική. Μέσα σε όλη τη διάρκεια της ζωής της προσπάθησε να δει και να γνωρίσει όσο περισσότερα μέρη και ανθρώπους μπορούσε, διευρύνοντας τους ορίζοντες και το πνεύμα της.

Μα το πιο σημαντικό, μεταλαμπάδευε με τον δικό της γλαφυρό τρόπο την καθαρή και γιομάτη θέληση δυνατή φωνή της, τις αστείρευτες γνώσεις της, στους δικούς της, στους φίλους και στις φίλες, αλλά πιο πολύ σε όλα τα παιδιά που την πλησίαζαν ή βρίσκονταν μαζί της, ανοίγοντας μάτια και αυτιά, ρουφώντας κυριολεκτικά τις διηγήσεις της, τις παροτρύνσεις για το καλύτερο, τις συμβουλές της για τα όνειρα, τους στόχους και τις ελπίδες τους πολύτιμο αποκομμάτι και διέξοδος σε κάθε πρόβλημα στο άγνωστο ...

Η Αναστασία λάτρευε τον τόπο της, προσκύνησε τη Ζερμπίτσα και τη Γόλα, αφουγκράστηκε τη Ρασίνα, περπάτησε το δάσος της Βασιλικής, ξαπόστασε στους Πενταουλούς και στην Κουμουστά και, αφού αγνάντευε από την κορυφή του Προφήτη Ηλία την ομηρική «Κοίλη Λακεδαίμονα» με τον Ευρώτα, στη σκιά του Ταΰγετου απόθεσε τα όνειρα, τις αναμνήσεις και την ίδια τη ζωή της ...

Δεκέμβριος 2021

Τα νέα μας

Ξηροκάμπι

Γάμος: Η Παναγιώτα Κομνηνού του Χρήστου παντρεύτηκε τον Φαρδέλο Ηλία του Ιωάννη.

Γεννήσεις: Το ζεύγος Νικολάου Λιτζέρη του Χρήστου και Άννας - Μαρίας Ελένα του Κωνσταντίν απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Δημητρίου Κομνηνού του Παναγιώτη και Νάντιας-Χριστίνας Αλ Χοκείλ του Αμπντάλα απέκτησε αγόρι. Το ζεύγος Γεωργίου Καρκαμπάση του Νικολάου και ευγενίας Δαριώτη του Σπυριδωνα απέκτησε κορίτσι.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Χρήστος Κομνηνός του Αναστασίου ετών 71, Ηλίας Νικολακάκος του Γεωργίου ετών 89, Αντωνία Μιχαλακάκου του Δημητρίου ετών 94, Ναϊμέ - Αθηνά Αμπαζάι του Γιάνι ετών 14, Ηλίας Αρνιώτης του Χρήστου ετών 56, Δημήτριος Μηνώπετρας του Κωνσταντίνου ετών 89, Νίκη Λεονταρίτη του Παναγιώτη ετών 65, Ιωάννης Κουντούρης του Ηλία ετών 72, Ταξιάρχης Ευσταθίου του Βασιλείου ετών 47, Γιώργος Ζερβός του Δημητρίου ετών 64 (Καναδάς).

Μία διόρθωση: Αναστάσιος Γιαννακός του Ιωάννη ετών 93. Στο προηγούμενο τεύχος εκ παραδρομής είχε γραφεί: Γιάννακας

Παλιοπαναγιά

Γεννήσεις: Το ζεύγος Στυλιανού Ταμπάκη του Παναγιώτη και Βασιλικής Χριστάκου του Παναγιώτη απέκτησε κορίτσι. Το ζεύγος Ελισσαίου Μπέκελη του Σταύρου και Ελένης Μεθενίτη του Αναστασίου απέκτησε αγόρι.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Άννα Μπακογιώργη του Κυριακούλη ετών 90, Αθανασία Σμυρνιού του Ιωάννη ετών 96, Σταυρούλα Δούσμανη χήρα Ιωάννη ετών 85, Μαρία Κουμουτσιδή του Χρήστου ετών 92, Ανδριανή Μπέρδου χήρα Λεωνίδα ετών 90, Ιωάννης Τσίπας του Κωνσταντίνου ετών 64.

Ανώγεια

Γάμος: Η Αναστασία Ελευθεριάδου του Παύλου παντρεύτηκε τον Ευστράτιο Τσιγκουράκο του Σπυριδωνα.

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Βασίλειος Γρηγοριάδης του Νικολάου ετών 82, Ελένη Νικολοπούλου χήρα Λυκούργου ετών 93.

Τραπεζοντή

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Παναγιώτης Ασημάκης του Χρήστου ετών 88, Αθανάσιος Ασημάκης του Ευαγγέλου ετών 87, Γεωργία Μπόνου του Παναγιώτη ετών 66.

Κυδωνιά

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Γεώργιος Φλώρος του Δημητρίου ετών 78, Γεώργιος Πλαγάκης του Δημητρίου ετών 91.

Λευκόχωμα

Θάνατος: Απεβίωσε η Σοφία Δημακάκου χήρα Κυριάκου ετών 93.

Καμίνια

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Κυριάκος Μπουτεράκος του Γεωργίου ετών 92, Μιχαήλ Πάντος του Δημητρίου ετών 93.

Ποταμιά

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ηλίας Παναγάκος του Δημητρίου ετών 92, Μαρία Πολυμενάκου του Δημητρίου ετών 95.

Λιαντίνα

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Ιωάννης Νικολακάκος του Ιωάννη ετών 90, Αθηνά Νικολακάκου του Χρήστου ετών 95, Γεωργία Λιτζέρη χήρα Πέτρου ετών 82.

Γοράνοι

Θάνατοι: Απεβίωσαν οι: Λεωνίδας Διαμαντάκος του Προκοπίου ετών 68, Παναγιώτα Κρισημιλιού χήρα Νικολάου ετών 92, Δημήτριος Στρατάκος του Γεωργίου ετών 90.

Κουρτσούνα

Θάνατος: Απεβίωσε ο Δημήτριος Τσάμπηρας του Γεωργίου ετών 92.

Κοτσαντίνα

Θάνατος: Απεβίωσε η Μαρία Παναγούλια χήρα Δημητρίου ετών 100.

Βιβή Ξ. Κωτισιοπούλου

Χάρτης Βαρδουνίας (από σελ. 19)

